

KOMENTAR

Dr. France Križanič

Termoelektrarna Šoštanj

STRAN 7

GEOPEDIJA

Partizanski spomeniki

Spopad na Lipniški planini

STRAN 7

V METEŽU ZGODOVINE

Glavni trg

Bombni napadi na Maribor

STRAN 16

UVODNIK

Ob dnevu reformacije 2024

Dr. Marko Kerševan

»Prazniki so – tudi ali celo predvsem zato – da se spominjamo, da v spominu obnavljamo podobe dogodkov in ljudi, zaradi katerih smo – to, kar smo.

Ali ni praznovanje in obnavljanje spomina na reformacijo in protestantizem obnavljanje spomina na izgubo nekdanje duhovne enotnosti, na vnašanje razcepa in delitve v slovenski prostor in med slovenske ljudi, enega v vrsti razcepov in delitev, ki so povzročili toliko nestrpnosti, spopadov, preganjanja in izgonov, toliko človeških žrtev? Ali je dan reformacije zato sploh lahko praznik, ki združuje – če hote ali nehote obnavlja spomin na nasprotja in konflikte? (...)

Toda niso same razlike, v tem primeru na novo nastale razlike v veroizpovedih in poznejših svetovnih nazorih, pa z njimi povezane takratne in poznejše politične delitve, privedle do spopadov, brezobzirnih obračunov in žrtev. K temu so vodila prizadevanja, da se take razlike (spet) odpravijo, da se z vsemi sredstvi spet vzpostavi stara ali nova enotnost s popolno prevlado ene same strani: ko se ni samo prizadevalo za svoj verski ali

politični prav z verskimi ali legitimnimi političnimi sredstvi, ampak se ga je hotelo doseči in uveljaviti tako, da se je skušalo odstraniti ali povsem zatreti nasprotnika vse do fizičnih izgonov ali uničenja. Tako obnašanje je (bilo) tudi posledica nezmožnosti in nepripravljenosti, da bi se uvidelo in pripoznalo, kako so tudi drugi – drugačni po veri, tradiciji, političnem prepričanju – kljub svoji drugačnosti prispevali svoj delež k skupnemu, torej tudi našemu dobremu. Reformacija in reformatorji so danes že nesporen in zgovoren dokaz za to. Tudi če se ne strinjamo z duhom, ki jih je vodil – ustvarili so nekaj, kar je naše skupno dobro: slovenski knjižni jezik in slovensko samozavest. (...)

Tudi slovenska zgodovina nas lahko pouči, da so bili tudi »oni drugi« kljub svoji drugačnosti, ali pa prav zaradi nje, zaslužni za dejanja in dosežke, ki jih danes sprejemamo in uživamo vsi. Tudi iz slovenske zgodovine lahko spoznamo, da so notranje razčlenjene narodne skupnosti bolj odporne in uspešne v spremenljivih časih in okoljih: bila so vprašanja in naloge, ki so jih protestantje bolje zmogli kakor katoličani, klerikalci bolje kakor liberalci, komunisti bolje kakor protikomunisti – in narobe. Res je to lažje pripoznati ali sploh uvideti za nazaj, lažje za preteklo kakor za polpreteklo zgodovino in sedanjost. Toda prav nauk zgodovine – ne nazadnje nauk zgodovine reformacije in protireformacije – bi bil lahko spodbuda za večjo medsebojno tolerančnost in spoštovanje drugačnosti v sedanjosti in prihodnosti. «

(Iz knjige: Marko Kerševan, Protestanti(sti)ka, Ljubljana 2012, str. 172–173)

AKTUALNO 70 let od podpisa Spomenice o soglasju

70 let od podpisa Spomenice o soglasju

Dr. Nevenka Troha

S podpisom mirovne pogodbe med zavezniškimi in pridruženimi silami ter Italijo 10. februarja 1947, njena določila so začela veljati 15. septembra isto leto, je bila vzpostavljena nova meja med Republiko Italijo, Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo in novo državo, Svobodnim tržaškim ozemljem (STO). Z mirovno pogodbo je Ljudska republika Hrvaška (v okviru FLRJ) dobila velik del Istre, otoke, Zadar in Reko, Ljudska republika Slovenija pa dele Primorske in Notranjske. Mejna črta med Italijo in Jugoslavijo je bila tako pomembno spremenjena v jugoslovansko in tudi v slovensko korist.

Drugače od območja hrvaške Istre in otokov je bilo leta 1947 Sloveniji priključeno območje etnično homogeno; štetje prebivalstva leta 1910 je tam naštel manj kot tri sto Italijanov. Velika večina tistih, ki so s Slovenijo priključenega območja optirali za Italijo (skupaj je bilo vloženih 22.359 opcij, priznanih pa 21.332), so bili Italijani, ki

so se tja priselili v času italijanske oblasti in so skoraj vsi odšli že pred koncem vojne. Znotraj slovenskih meja med letoma 1947 in 1954 je bilo tako le malo Italijanov, medtem ko je pod suverenostjo Italije ostalo okrog 60.000 Slovencev, naseljenih v Kanalski dolini, Nadiški in Terski dolini ter Reziji (Benečija) ter na Goriškem, v okviru Hrvaške pa je po nekaterih ocenah živelo 150.000 Italijanov.

Mirovna pogodba je tudi določila, da se za Trst z zaledjem in del Istre s Koprom ter Bujami ustanovi Svobodno tržaško ozemlje. Vodil naj bi ga guverner, čigar naloga je bila konstituirati vladno in organizirati volitve v ustavodajno skupščino. Imenovanje guvernerja je bilo v pristojnosti Varnostnega sveta OZN. Ker se prizadete strani niso mogle sporazumeti o njegovem imenovanju, je uprava ostajala v rokah dveh zavezniških vojaških uprav, razmejitve pa je tekla po dotedanji demarkacijski (Morganovi) črti na območju, ki je bilo del STO. Cona A je tako ostala pod upravo anglo-ameriške Zavezniške voja-

ške uprave, cona B pa pod upravo Vojne uprave Jugoslovanske (ljudske) armade.

Po podpisu mirovne pogodbe sta Italija in Jugoslavija navezali diplomatske odnose na ravni diplomatskih predstavništev in skušali z medsebojnimi pogovori reševati številna odprta vprašanja. Dogovarjanje sta še vedno obremenjevala tako bližnja preteklost kot tudi ozračje hladne vojne, v okviru katere je bila Italija razumljena kot »okop reakcije« in Jugoslavija kot »predstraža komunizma«, ki naj bi grozil, da bo preko močne levice v Italiji prevzel oblast tudi onkraj železne zaves. Kot tako so Jugoslavijo videli tudi zahodne sile (ZDA, Velika Britanija in Francija), ki so pred parlamentarnimi volitvami v Italiji 20. marca 1948 sprejele tristransko izjavo o priključitvi celotnega STO Italiji, ki pa je imela zgolj deklarativni značaj.

Razmerja so se hitro spremenila, potem ko je z objavo resolucije Informbiroja 28. junija 1948 spor

NADALJEVANJE NA STRANI 2

DOGODKI 81. obletnica osvoboditve

Umetniki in športniki v taborišču Renicci

Ob 81. obletnici osvoboditve koncentracijskega taborišča Renicci v Toskani in ob obletnici prihoda prvih slovenskih internancev v taborišče v kraju La Motina nedaleč od reke Tibere (7. oktober 1942) so občina Anghiari, ANPI in Muzej odpora v Sansepolcru v sodelovanju z ZZB NOB Slovenije, koordinacijskim odborom žrtev vojnega nasilja, 6. oktobra pripravili spominsko slovesnost – performans z naslovom Renicci – L'Arte Rinchiusa (Zaprta umetnost). Za gledališko-glasbeni del je poskrbelo gledališče Teatro di Anghiari na čelu z direktorjem Andreo Merandellijem, Mea Revolutionae in Filarmonica ter Pietro Mascagni. Častni gost prireditve je bil ume-

Gostje in ustvarjalci kulturnega programa v nekdanjem koncentracijskem taborišču Renicci.

tnik Brando, ki je v živo interpretiral slike umetnikov, zaprtih v taborišču Renicci. V performansu je sodeloval tudi Janez Maršič iz Kočevja, sicer član koordinacijskega odbora.

»V Anghiariju smo se letos spomnili umetnikov in športnikov, ki so bili zaprti v koncentracijskem taborišču Renicci. Med njimi so bili izjemni slikarji, igralci, plesalci in športniki. Večinoma so bili Slovenci, med njimi pa tudi Hrvati in Italijani, kot sta Giandante in Corrado Perissini,« je povedal Andrea Merandelli, ki je dogajanje tudi režiral.

Prireditve se je začela dobrih sto metrov pred vhodom v nekdanje taborišče, v mirni vasi, kjer gojijo

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE S STRANI 1

70 let od podpisa Spomenice o soglasju

med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo postal javen in je Jugoslavija postajala pomemben strateški partner Zahoda. ZDA in Velika Britanija sta rešitev tržaškega vprašanja, ki z izstopom Jugoslavije iz vzhodnega bloka ni bilo več eno od osrednjih kriznih žarišč v Evropi, odtlej videli v delitvi con med zainteresirani državami.

Za delitev z nekaterimi mejnimi popravki se je vse bolj odločala tudi jugoslovanska politika, saj je v coni A, kjer so komunisti, tudi mnogi Slovenci med njimi, v veliki večini podprli Sovjetsko zvezo, izgubila skoraj ves vpliv. Delitev STO je obenem zagotavljala Sloveniji izhod na morje. Na pomen slovenskega izhoda na morje je že marca 1946, ob obisku mednarodne razmejnitvene komisije, takratne slovenske oblasti opozarjal slovenski duhovnik in krščansko-socialni politik Virgil Šček: »Ako bi komisija dala predlog, po katerem bi bili Slovenci od morja več ali manj odrezani (slovensko morje sega od Kopra do Devina) in bi nasprotniki rekli, saj ima Jugoslavija dovolj morja v Istri in Dalmaciji, ali je predviden protest od strani slovenske vlade v Ljubljani: Jugoslavija je federativna država, istrsko in dalmatinsko morje je hrvatsko. Slovenci smo narod, smo ob morju in morje je naše.«

Jugoslovanska diplomacija je sicer večkrat predlagala zamenjavo Kopra in Izole, v nekaterih različicah tudi Pirana, za pretežno slovensko obalo med Kopro in Trstom, kar pa je italijanska diplomacija odklonila. Več predlogov je dala tudi italijanska stran. Ker pa je bilo vprašanje STO v obeh državah močno propagandno izrabljeno, se ne jugoslovanska ne italijanska vlada nista mogli odrediti območju, ki so ga ljudje v vsaki od njiju imeli za svoje, zato je bilo nujno, da se sprejme začasna rešitev, ki bi z leti prešla v dokončno.

Razrešitev vprašanja je pospešila tako imenovana tržaška kriza, ki je izbruhnila poleti 1953. Vrhunec je dosegla po 8. oktobru 1953 z odločitvijo ZDA in Velike Britanije, da

cono A predata v upravo Italiji, o tem pa nista obvestili Jugoslavije. Jugoslovanske oblasti so se odločno odzvale, izvedle delno mobilizacijo in okrepile vojaške enote ob meji. V začetku novembra je prišlo do hudih incidentov v Trstu med mestno policijo in italijanskimi nacionalističnimi skupinami. Zahodne sile so zato pospešile reševanje vprašanja STO. Pogajanja, ki so potekala od februarja 1954, so se 5. oktobra isto leto zaključila s Spomenico o soglasju (zanjo se največkrat uporablja izraz Londonski memorandum), ki je v bistvu potrjevala rešitev iz oktobra 1953 in ki so jo podpisale ZDA, Velika Britanija, Jugoslavija in Italija. Z njo je bilo STO dejansko razdeljeno med Italijo in Jugoslavijo, na papirju pa je ohranjala STO in »začasno« razmejitev. Bistvena razlika z oktobrom 1953 je bila v tem, da so ZDA, Velika Britanija in Francija zagotovile, da ne bodo podpirale nadaljnjih italijanskih ozemeljskih zahtev. Dokončna sprememba meje je bila nato potrjena leta 1975 s sporazumi v Osimu.

Med pomembnejšimi določili Spomenice o soglasju sta točka 8, ki določa pogoje o bivanju oziroma preselitvi v eno ali drugo državo, ter Posebni statut, ki določa zaščito slovenske oziroma italijanske manjšine, kar je prvi dokument te vrste v odnosih med Jugoslavijo in Italijo.

Oktober 1954 tako pomeni prelomnico v odnosih med Italijo in Jugoslavijo, saj se je takrat dejansko, ne pa še pravnoformalno, končal dolgotrni mejni spor. To je omogočilo normalizacijo odnosov med državama, ki sta imeli v drugi državi tudi svoje rojake. Med drugim je bil v skladu s 7. točko Spomenice 20. avgusta 1955 podpisan Videmski sporazum o maloobmejnem prometu, ki je popolnoma spremenil dotlej zaprto mejo. Nanašal se je sicer samo na območje STO, a sta bili na dan podpisa izmenjani tudi pismi o soglasju obeh vlad, da se njegove določbe izvajajo v 10-kilometrnem pasu ob vsej jugoslovansko-italijanski meji.

NADALJEVANJE S STRANI 1

Umetniki in športniki v taborišču Renicci

pretežno tobak, ko je Janez Maršič simbolično odprl ograjo z bodečo žico. Nato so se udeleženci ob glasbi in branju imen umetnikov podali do ene izmed stavb, ki so ostale od vojne. Najprej v slovenskem, nato pa italijanskem jeziku so občinstvo seznanjali s podatki o življenju in delu umetnikov in športnikov. Posebej so izpostavili slikarja, brata Nandeda in Draga Vidmarja, režiserja in gledališkega igralca Franca Murglja, glasbenika in opernega pevca Draga Flega, partizana in pesnika Rada Bordona, glasbenika, režiserja in igralca Boža Podkrajška, etnografa, politika in prosvetnega delavca Vinka Moderndorferja, pesnika, dramatika in publicista Smiljana Samca ter predvojnega kolesarskega prvaka Jugoslavije, ki je padel kot partizan, Janeza Peternela.

Slovesnost se je končala v spominskem parku, kjer je tudi nedokončan spomenik taboriščnikom. Med drugim so bili na prireditvi prisotni župan občine Arezzo **Alessandro Polcri** (tudi dobitnik zlate plakete ZZZB NOB Slovenije), obrambni ataše Republike Slovenije v Italiji brigadir **David Humar** in šestčlanska delegacija ZZZB NOB Slovenije, ki jo je vodil član predsedstva Jani Alič. Prireditve so s svojim prihodom v La Motino počastili tudi kolesarji iz Arezza in okolice, združenja FIAB, ti prihodnje leto načrtujejo kolesarjenje po krajih v Sloveniji, ki so povezani z odporom proti fašizmu.

V imenu ZZZB NOB Slovenije se je organizatorjem in prisotnim zahvalil član koordinacije **Boris Nemec**: »V imenu slovenske borčevske organizacije in našega predsednika Marijana Križmana se zahvaljujem županu občine Anghiari za vso podporo; hvala prijateljem iz Anghiarija in Sansepolcra, ki pripravljajo to spominsko slovesnost; hvala vsem prisotnim, ki skupaj z nami na tem kraju tragičnih dogodkov izražajo globoko spoštovanje do taboriščnikov, ki so se uprli fašizmu in si prizadevali za svobodo. Po razpadu fašizma septembra 1943 je večina taboriščnikov končala v nacističnih taboriščih, nekaterim pa je uspelo, da so jih dobri ljudje v okoliških hribih sprejeli in jim poiskali zvezo z italijanskim odpor-

Performans Zaprta umetnost je bil pika na i dogajanja ob jubilejih.

niškim gibanjem. Tako so se tudi številni Slovenci v sestavi italijanskih partizanskih enot borili za svobodno Slovenijo, svobodno Italijo in svobodno Evropo.«

K spomeniku sta sinova nekdanjih internirancev **Alojza Maršiča in Janeza Aliča**, Janez Maršič in Jani Alič, skupaj z obrambnim atašejem Humarjem in županom Polcrijem ob prisotnosti praporov

s slovensko zastavo (praporščak Henrik Gregorič) in ZZZB NOB Slovenije (praporščakinja Tilka Bogovič) ter ANPI iz Anghiarija položila venec k obeležju, ki spominja na več kot 5000 slovenskih internirancev, ki so v letih 1942 in 1943 trpeli in umirali v tem delu Italije.

Jani Alič, foto: Ivanka Kumelj

Kot nam je sporočil Mirco Draghi iz ANPI Sansepolcro, so predstavniki slovenskega veleposlaništva iz Rima, delegacijo je vodil veleposlanik Matjaž Longar, 30. septembra obiskali kostnico (Italijani jo imenujejo svetišče Slovanov) na pokopališču v Sansepolcro v Toskani, kjer so v kovinskih krstah z rdečo zvezdo posmrtni ostanki okoli 150 slovenskih taboriščnikov in padlih borcev, ki so se borili v vrstah italijanskih partizanov. Kostnico je leta 1973 zgradila takratna Jugoslavija, v njej pa so tudi posmrtni ostanki Dušana Bordona.

Slovenska delegacija, v kateri sta bila tudi obrambni ataše, brigadir David Humar, in Matjaž Ravbar, v. d. direktorja za vojne veterane in vojaško dediščino, so

obiskali tudi spomenik v kraju Samprocino v občini Caprese Michelangelo, ki ga je postavil ANPI Sansepolcro, odkrili pa so ga letos aprila na kraju, kjer sta v boju proti nacifašistom 13. aprila 1944 padla Dušan Bordon in njegov ruski tovariš Pjotr Fesipovič, 20 njihovih tovarišev pa se je rešilo. Med njimi je bil tudi Dušanov brat Rado Bordon.

■ V METEŽU ZGODOVINE Dobrnič

Sporočilo pogumnih žensk še vedno živo

Pod pokroviteljstvom predsednice države dr. Nataše Pirc Musar in v organizaciji Društva Dobrnič, občine Trebnje in Združenja borcev za vrednote NOB Trebnje je 13. oktobra letos v Dobrniču potekala tradicionalna proslava v spomin na 1. kongres Slovenske protifašistične ženske zveze, ki je potekal 17. in 18. oktobra 1943. Posvečena pa je bila tudi 150. obletnici rojstva in 90. obletnici smrti generala Rudolfa Maistra.

Več kot tisoč obiskovalcev sta pozdravili predsednica Društva Dobrnič dr. Vera Klopčič in županja občine Trebnje Mateja Povhe. Slavnostna govornica je bila ministrica za kulturo dr. Asta Vrečko.

Asta Vrečko se je v svojem govoru poklonila pomenu podobnih dogodkov za našo zgodovino in spomnila na moč in prizadevanja pogumnih žensk skozi zgodovino. Spomnila je na ustavno pravico

Dr. Vera Klopčič

žensk do svobodnega odločanja o svojem telesu in na pomembnost upora vojni in genocidu v Palestini. Poudarila je, da se moramo zavzemati za mir, nikakor pa ne smemo sodelovati pri spodbujanju še več spopadov, še več vojne, in ne dopustiti, da nekateri bogatijo na račun vojaške industrije. V vseh teh

Dr. Asta Vrečko

krizah in vojnah praviloma najbolj trpijo samske starejše ženske in tega ne smemo pozabiti. Spomnila je še na vse otroke in mlade, ki prihajajo iz deprivilegiranih okolij, na vse tiste starejše, ki zaradi krivic v življenju niso imeli možnosti si ustvariti enako varno starost in zdaj živijo v revščini, pomanjkanju

in osamljenosti. Dodala je, da živeti v enakopravni družbi pomeni to, da so za vse te možnosti odprte. Poudarila je, da mora solidarnost zaživeti tudi v slovenski politiki. »Zato se mi zdi skrajno pomembno, da ne popuščamo različnim revizionističnim poskusom, da se ne pustimo zapesti v različne domnevne razprave ali izkazovanja različnih mnenj, kaj se je zgodilo v preteklosti. Kar se je zgodilo, so dejstva, interpretacija je stvar zgodovine,« je povedala. Na slovesnosti, ki jo je povezovala Pe-

tra Krnc, so sodelovali občinski Pihalni orkester Trebnje pod taktirko Primoža Kravcarja, praporščaki, pohodniki po Poti Mare Rupena in partizanska ženska četa Dobrnič pod poveljstvom Terezije Potočar Korosec. Kulturni program so oblikovale učenke Podružnične šole Dobrnič, ki so recitirale Maistrove pesmi, in Marjetka Popovski s pevskami Cvet v laseh in glasbenikoma Miranom Pečečnikom ter Markom Petelinom.

Stanka Ritonja

Kongres leta 1943

1. kongres SPŽZ je bil v Dobrniču 17. in 18. oktobra 1943. Udeleženk je bilo 180. Zbrale so se z vseh koncev domovine, če so le mogle. Geslo je bilo: »Vse za partizane – do končne zmage!« Za predsednico je bila izvoljena Angela Dovč Oceppek, za sekretarko Mara Rupena, v vodstvo pa Marija Draksler - Marjana, Dana Mišigoj (Kozak), Helena Puhar, Mica Šlander, Zima Vrščaj - Holy ter predstavnice vseh slovenskih pokrajin. SPŽZ se je 1945 preimenovala v Antifašistično fronto žensk (AFŽ).

■ DOGODKI Ljubljana

Kako sem doživel osvoboditev

Devetega maja 1945 je bil lep topel dan. Jutro je bilo čisto mirno. Nič streljanja, nič alarmov. Nič vojaščin. Že to je v pričakovanju nečesa veličastnega vzbudilo prva čustva. Vleklo me je v središče mesta. Ob devetih zjutraj na cesti še ni bilo veliko ljudi. Nič čudnega. Še ponoči so se mimo naše hiše na Vodovodni, ki je bila glavna vzporednica umika poklapane vojaščine na poti proti Ljubelju, umikale domobranske enote. Opazoval sem njihov umik. Od časa do časa se je iz kolone ločil vojak in na našem dvorišču odložil svoje orožje. Pobiral sem ga z mislijo na njegovo uporabo, če bi bilo treba braniti bolnega očeta, ki je pravkar prišel iz gestapovskih zaporov na ljubljanski sodnji, in vso družino, če bi komu prišlo kaj na misel, saj je še pred nekaj dnevi Hitlerjugend iz objestnosti pobil nekaj ljudi v Tivoliju. Mimogrede, ko sva šla s sošolcem v založbo kupit nekaj za šolo, je bilo tam polno ljudi, ki so v pričakovanju

zmage nad nacisti kupovali papirne zastavice zavezniških narodov, ko sta nenadoma v trgovino vstopila dva domobranca in eden je v zrak spustil rafal. Ljudje so se razbežali. Naju, ki sva bila v zadnjem kotu, pa sta pobrala in šli smo proti Tivoliju. Obšla me je zla slutnja. Kot kurir Osvobodilne fronte sem bil oborožen s pištolo. Ko smo prišli v Tivoli, sem izkoristil trenutek, ko sta prižgala cigareto, in užgal po njima, nato pa sva zbežala, kolikor so naju noge nesle. Star sem bil 14 let.

Teh nekaj epizod tik pred koncem vojne ni bilo edini vzrok za doživetje osvoboditve. V Ljubljani smo med drugo vojno živeli obdani z žico in naš svet gibanja se je zelo zožil. Po cestah so bile postavljene tankovske ovire, ki smo jih morali obiti samo po eden. Po zidovih hiš so bili nalepljeni odloki okupatorjev, ki so se navadno končali z zagroženo smrtno kaznijo. Strahopetnost italijanske vojske smo občutili

tudi ob rekviriranju vseh radioaparatorov, avtomobilov in motorjev, celo smučki smo morali oddati. Hranili smo se s koruzo, ki smo jo dobivali na karte, od časa do časa so bile racije, ko so pobirali vse odrasle moške, ki so jih domači izdajalci prebirali, in večina jih je bilo odpeljanih v italijanska koncentracijska taborišča. Pri vsem tem je pridno sodelovala ljubljanska škofija in s klerofašističnimi metodami so na silo polnili cerkve, ki so se jim ljudje izogibali prav zaradi izdajalske vloge duhovščine ljubljanske nadškofije. Kot dijak gimnazije sem moral vsako nedeljo stati na točno določenem mestu, sicer bi dobil ukor.

Jaz in še nekaj sošolcev smo imeli to »čast«, da nas je ravnatelj klasične gimnazije Bajuk (stari oče nekdanjega predsednika slovenske vlade) leta 1942 poklical v svojo pisarno, nas ozmerjal s komunisti, pretepel in izključil iz šole. Le jaz sem imel to srečo, da so me po posredova-

nju nekaterih profesorjev, očeto-vih kolegov, sprejeli nazaj. Oče je bil takrat že v internaciji. Teror na vsakem koraku. Slišali smo o pobijanju talcev, videli požige vasi blizu Ljubljane – skratka smrt na vsakem koraku. Tako razpoloženje se je dotaknilo skoraj vseh ljubljanskih prebivalcev in skozi štiri leta zaznamovalo večer strah, na drugi strani pa še večji odpor. Ljubljansko Osvobodilno fronto so v glavnem sestavljale ženske, ker moških ni bilo.

Posebej je treba omeniti zdravnike in železničarje, ki so požrtvovalno opravili nalogo srca narodnoosvobodilnega boja, ki je bila Ljubljana, saj je glava delovala v partizanski vojski po slovenskih gozdovih. Partizani so bili svobodni, imeli so orožje, v Ljubljani pa smo bili na milost in nemilost prepuščeni okupatorjem, domobrancem in fašističnemu kleru. Boj z okupatorjem je bil tukaj drugačen, illegalen, vendar enako junaški ka-

kor v partizanski vojski. Oblikovali sta ga velika spretnost ilegalnega boja in neverjetna solidarnost članov Osvobodilne fronte.

Ta odstavek ima namen povedati, česa smo se v Ljubljani osvobodili in na drugi strani na kaj smo bili ponosni ob dobro opravljanem delu. Ko sem tistega 9. maja šel proti središču mesta, so ob vsakem koraku padali z mene ves strah, ves teror, lakota in vse, kar nam je prinesla okupacija. Kar verjeti nisem mogel, da se mi naenkrat ničesar več ni treba bati, in z vsem svojim telesom sem občutil tisti nepozabni trenutek olajšanja in veselja nad tem, kar se nam obeta v prihodnosti. Ko sem prišel do Figovca, se je nabralo že precej ljudi, vsi so sijali od sreče in veselja, objemali smo se vsepovprek in videl sem prvega partizana! Trenutek je bil in ostal nepozaben. Pri svojih 93 letih vem, da je bil to najlepší dan mojega življenja.

Jože Hartman

■ DOGODKI Portorož

Mi nismo le številke, smo ljudje!

V Portorožu je bilo 22. septembra tradicionalno srečanje nekdanjih internirank in internirancev, političnih zapornic in zapornikov, izgnank in izgnancev, ukradenih otrok in drugih žrtev vojnega nasilja ter njihovih svojcev in prijateljev. Slavnostna govornica na osrednji slovesnosti je bila častna pokroviteljica srečanja, dr. Nataša Pirc Musar, predsednica Republike Slovenije.

»Kdor se ne spominja preteklosti, je obsojen na to, da jo bo še enkrat doživel! In doživljam jo v različnih odtenkih, v različnih scenarijih pohlepa, na različnih koncih sveta,« je zbrane opomnil povezovalc Domen Valič, ki se prireditvi z veseljem vsako leto pridruži tudi zato, ker mu je o dogajanju, ki je zaznamovalo njeno mladost, pripovedovala pokojna babica Dana Valič. Rdeča nit tokratne prireditve je bila zavest, da se svet vedno znova oblači v vojne barve, v katerih človek človeka spreminja v številko s seznama nezaželenih.

Zbrane goste je predsednica Nataša Pirc Musar pozdravila z besedami Erne Muser, slovenske pesnice, pa tudi nekdanje taboriščnice iz Ravensbrücka: »Druženje z vami me navdihuje in vedno znova opomni na te-

meljne slovenske vrednote – na pogum, solidarnost, sočutje, požrtvovalnost in ljubezen do domovine.« Spomnila je na trpljenje in globoke rane, ki so bile v času druge svetovne vojne prizadejane družinam, nedolžnim staršem in njihovim otrokom. Zato jo toliko bolj žalosti, »da smo tudi danes, 80 let pozneje, priča podobnemu nerazumevanju drugačnosti oziroma nezmožnosti dogovarjanja in vzpostavljanja medsebojnega zaupanja. Številni konflikti in vojne po svetu, kršitve človekovih pravic in svobodnih ter nedolžne žrtve nas vedno znova opominjajo, da na svetovnem parketu prepogosto prevladujejo ozki nacionalni interesi. Trdno sem prepričana, da zaradi civilizacijskih razlogov in zgodovinskih izkušenj preprosto ne smemo dopustiti zatona multilateralizma. To izjemno pridobitev mednarodnega reda in dogovarjanja v mednarodnih odnosih moramo skrbno čuvati, še posebej v teh časih, ko je pogosto na preizkušnji. Brez tega bi svet lahko zdrsnil v nepredvidljivo in katastrofično stanje, nadvlado nacionalizmov, v brezupnost in ja, tudi avtoritarnost.«

Ob koncu nagovora se je Pirc Musar zbranim zahvalila za njihov prispevek h kulturi dialoga, nenasilja, strpnosti in spoštljivosti: »Vaše

življenjske zgodbe, tovarištvu, odpuščanje in zanos so nam v navdih, saj ste pokazali, da je tudi v najtemnejših urah človeštva mogoče najti smisel in odpuščanje in predvsem upanje. In s tem ste vsak po svoje prispevali k temu, da Slovenci nismo – če lahko parafraziram pisatelja Borisa Pahorja – 'ostali sužnji italijanskega in nemskega gospostva'. Nismo dovolili izbrisa naroda, ampak smo sami odločali o svoji usodi ter se v polni meri razvili s svojimi zmognostmi, željami, upi, vrednotami in identiteto. Tudi zaradi vas imamo lastno prihodnost v svojih rokah.«

Udeležence je v imenu organizatorja prireditve pozdravil Matjaž Špat, predsednik Taboriščnega odbora Ravensbrück, Obudil je spomin na prejšnja srečanja, ki so prerasla v protivojno manifestacijo številnih žrtev vojnega nasilja. Poduku o vrednotah, kot so solidarnost,

tovarištvo, junaštvo, spoštovanje do sočloveka in domoljubje, ki so jih za preživetje gojile taboriščnice, vsako leto prisluhnejo tudi svojci, prijatelji in vsi, ki jim je mar. »Vemo, da nikoli niso bile le številke, v sobivanju, tovarištvu in solidarnosti so bile in ostajajo ljudje v najzlahtnejšem pomenu besede,« je še dodal Špat in spomnil tudi na umrle v zadnjem letu, ki so se jim udeleženci prireditve poklonili z minuto molka.

Slovesnosti v Portorožu so se med drugim udeležili ministrica za pravosodje Andreja Katič, podpredsednica državnega zbora mag. Meira Hot, predsednik ZZB za vrednote NOB Marjan Križman, članica predsedstva ZZB NOB Slovenije Julijana Žibert in podžupan občine Piran Robert Fakin.

S prepletom spominov zdravnice in profesorice Stanke Krajnc Simoneti, nekdanje interniranke v

koncentracijskem taborišču Ravensbrück in zatem v mladinskem taborišču Uckermark, je scenaristka osrednje slovesnosti Silvana Knok s Televizije Medvode spomnila, da je ohranjati mir naša dolžnost, da nikoli ne smemo pozabiti vojnih grozot. Žal živimo v takih časih, ko je treba zgodovinski spomin negovati s posebno skrbnostjo in odgovornostjo do resnice in razumeti korenine zla.

V kulturnem programu so sodelovali Orkester Slovenske vojske pod taktirko Mitje Dragoliča s solistoma Vanjo Ivankovič na flauti in Alešem Ogrinom na harmoniki, tenorist Martin Sušnik, balerine baletne šole Stevens pod vodstvom Nene Vrhovca in Tržaški partizanski pevski zbor Pinko Tomažič iz Trsta.

Nataša Predalič, foto: Iztok Pipan, TV Medvode

■ DOGODKI Karnija, Zgornja Furlanija

Partizansko svobodno ozemlje

V Ampezzu v Karniji je bila 14. septembra spominska slovesnost v počastitev 80. obletnice svobodnega ozemlja Karnije in zgornje Furlanije, ki se je takrat osvobodilo izpod nacistično-fašistične okupacije. Prireditve se je udeležil tudi predsednik Republike Italije Sergio Mattarella. Proslava sta pripravila deželna vlada Furlanija - Julijska krajina in ANPI-VZPI Videmske pokrajine.

Na prireditvi se je zbralo veliko število obiskovalcev in privržencev ANPI, ki so iz Furlanije - Julijske krajine prišli organizirano. Še posebej veliko jih je bilo iz Červinjana, Palmanove in Vidma. ZZB NOB Slovenije je zastopal Vojko Hobič,

predsednik kobariške borčevske organizacije, predstavljal pa je tudi borčevske organizacije Gornjega Posočja, ki vzorno sodeluje z organizacijo ANPI-VZPI Videmske pokrajine. Na prireditvi pa so bili tudi še živeči udeleženci odpora, med njimi stotnica, ki je navzoče tudi pozdravila.

Svobodno ozemlje je merilo preko 2500 kvadratnih kilometrov, zajemalo je 40 občin z več kot 90.000 prebivalci. Svobodna republika je živela dva meseca in je prinesla ter dodelila ženskam volilno pravico, ukinila smrtno kazen in skrbela za prehrano in blaginjo prebivalstva.

Slavnostni govornik, italijanski predsednik Sergio Mattarella, je v

svojem govoru poudaril, da so se tukaj, v tem delu Italije, gradili temelji nove italijanske ustave. Za številne je republika pomenila upanje v svetlejšo prihodnost, za večino pa svobodo. Zato so se prebivalci množično uprli nacifašizmu in se odločili, da se pridružijo odporiškem gibanju, ki je raslo iz dneva v dan.

Še pred glavno prireditvijo je bila za padle sveta maša, predsednik italijanske države pa je k spomeniku padlim položil venec. Kulturni program so oblikovali pevski zbor ANPI-VZPI Videmske pokrajine in učenci več šol iz Karnije.

Vojko Hobič

Slovesnosti se je udeležil tudi italijanski predsednik

■ DOGODKI Ljubljana

Mednarodni taboriščni odbor Mauthausen

V Ljubljani je bil od 27. do 29. septembra delovni sestanek Mednarodnega taboriščnega odbora Mauthausen (CIM), katerega član je tudi slovenski Taboriščni odbor Mauthausen, ki deluje v okviru Koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja pod okriljem ZZB NOB Slovenije.

Mednarodni odbor je bil že leta 1944 tajno ustanovljen v koncentracijskem taborišču Mauthausen. Član odbora je bil tudi slovenski pisatelj Lovro Kuhar. Po osvoboditvi je CIM svoje delovanje nadaljeval in je prepoznavna mednarodna organizacija nekdanjih taboriščnikov in njihovih potomcev.

Sestanek se je začel s sprejemom na avstrijskem veleposlaništvu v Ljubljani, kjer je veleposlanica Elisabeth Ellison-Kramer nagovorila udeležence. Trideset predstavnikov različnih odborov iz 14 držav se je v ljubljanskem Muzeju novejšje in sodobne zgodovine Slovenije 28. septembra srečalo na delovnem sestanku. Pred začetkom so se srečali z veleposlaniki in drugimi slovenskimi taboriščnimi odbori. Zbrane je nagovoril tudi predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman. Člani CIM so na sestanku sprejeli več pomembnih odločitev glede delovanja v prihodnjih letih. Zvečer je bil sprejem na Magistratu, kjer je člane CIM prijazno sprejela Snežana Marčenko. Zadnji dan srečanja je bil organiziran obisk nekdanjega koncentracijskega taborišča Ljubelj jug, kjer sta zbrane nagovorila trziški župan Peter Miklič in direktorica Tr-

Sprejemna na Magistratu mestne občine Ljubljana

ziškega muzeja Jana Babšek. Udeleženci so nato odšli še do nekdanjega taborišča Ljubelj sever na avstrijski strani, kjer so jih vodili predstavniki ustanove Mauthausen Memorial in koroškega komiteja Mauthausna.

Delovni sestanek so omogočili in prijazno podprli ZZB NOB Slovenije, Veleposlaništvo Zvezne repu-

blike Nemčije Ljubljana, Avstrijsko veleposlaništvo v Ljubljani, mestna občina Ljubljana, DARS, KRKA, d. d., Novo mesto, LPP, Radenska, Leone, Klet Brda, občina Trzič, Trziški muzej, Mauthausen Memorial in Muzej novejšje in sodobne zgodovine Slovenije.

Monika Kokalj Kočevar

Delovni sestanek je bil v prostorih Muzeja novejšje in sodobne zgodovine Slovenije.

■ DOGODKI Marko Krznarič

Očistili spominsko obeležje

Ob 80. obletnici smrti kurirja TV-17 Marka Krznariča smo člani ZB za vrednote NOB Vrhnika očistili okolično spominsko obeležje nad železniško progo med železniško postajo Verd in Štampetovem mostom, ki je postavljeno v njegov spomin. Obnovili smo tudi črke na spominski plošči, položili cvetje ter mu prižgali svečo. Po pisanju vrhniškega partizanskega pisatelja Karla Grabeljška - Gabra v knjižnem delu Vrhnika z okolico v NOB 1941-1945 sta kurir-

ja TV-17 Jože-Žan Debevec in Marko Krznarič peljala iz TV-17 neke ljudi proti Dolomitom. Nad železniško progo sta oba stopila na tam nastavljen mine in bila pri tem ranjena. Debevec se je še lahko umaknil proti TV-17 iskat pomoč, Krznarič pa je na kraju eksplozije ostal hudo ranjen. Tam so ga našli domači domobranci in ga pokončali. Krznaričevi posmrtni ostanki so bili po vojni odneseni z grobnico na Drči nad Vrhniko.

Miran Stupica

■ DOGODKI Zadvor

Raziskovanje družinske zgodovine

Letos poleti sta v Slovenijo tako kot vsako leto že pol stoletja doslej prišla angleško-slovenska zakonca Colin in Nada Brooks z vsoto družino. Nada Kasagić je zelo mlada zaradi zaposlitve odšla v Anglijo in tam spoznala Colina. Med njima se je rodila ljubezen in tako sta ustvarila družino. Nada je hči Dragice Šimic (ali Šimenc), iz družine Šimic, ki je živela v Zadvoru. Nadina teta Francka je bila nosilka partizanske spomenice, njen brat Rudolf Šimic in mož Franc Miklavc sta bila med ustanovitelji Molniške čete. Toda zgodba družine ni bila popolna, ker zaključka ni bilo. In Colin, ki je znanstveni raziskovalec, s tem ni bil zadovoljen. Pred dobrim letom je začel raziskovati družinsko drevo svoje žene, saj zelo spoštuje partizanski boj kot zavezniško armado. Proučil je številne knjige o narodnoosvobodilnem boju in s svojo vztrajnostjo in analitično obdelavo besedil je odkril mnogo podatkov.

Letošnji obisk je izkoristil za raziskavo v sodelovanju z lokalno borčevsko organizacijo. Z družino se je udeležil proslave ob ustanovitvi Molniške čete, pogovoril se je s pričjo tedanjih dogodkov Magdo Lovec, obiskal Arhiv Republike Slovenije in Muzej novejšje zgodovine, raziskoval pot Nadinega očeta Dragoljuba Kasagića - partizana na Hrvaškem. Novinarji Dnevnika so z zakoncema opravili in objavili odmeven intervju. V raziskanem gradivu je našel bojno enoto zakoncev Francke in Franca Miklavca - Tomšičevo brigado. Lepega avgu-

stovskega dne smo se zbrali zakonca Brooks, Mija Kocjančič in Minka Jerebič in se odpeljali na Dolenjsko po sledih Tomšičeve brigade. V Kočevju smo se srečali z domačimi poznavalci zgodovine in izvedeli marsikaj novega, a ne še vsega. Obiskali smo Pokrajinski muzej Kočevje v Šeškovem domu. Vedeli smo, da je Francka padla nekje okoli Kočevja in da je bila bolničarka. Pokopana naj bi bila v Ribnici. Prav v Ribnici pa smo izvedeli, da je Francka padla v hudem spopadu z Nemci 3. novembra 1944 v vasi Žukovo pod Travno goro.

Zakonca Colin (v ospredju)

In zanimivost: vaščani so pogumnim borcem v spomin na kraju spopada postavili kamnit obelisk z izdolbenim križem. Ta spomenik smo na novo odkrili! Franc Miklavc je padel avgusta 1943 v Dvoru pri Žužemberku, a sledenje njegovi poti nas še čaka ob naslednjem obisku. Njunih grobov še nismo odkrili, sta pa njuni imeni zapisani na spominski plošči žrtvam iz Zadvara na pročelju pokopališča Sostro.

Hvala družini Brooks za prijetno druženje in zanimivo raziskovanje preteklosti.

Minka Jerebič, Mija Kocjančič

■ VABILO

Kulturno umetniško društvo SERAFIN vabi na 16. Praznik partizanske pesmi, ki bo v soboto, 23. novembra 2024, ob 18. uri v Festivalni dvorani v Ljubljani.

Na prireditvi bodo nastopili: Partizanski pevski zbor, Ljubljana; Ženska vokalna skupina Brinke, Grosuplje; Moški pevski zbor KD Tine Kos, Moravče; Mešani pevski zbor DPD Svoboda, Stražišče; Mladinski pevski zbor OŠ Ivana Cankarja, Trbovlje; Marjetka Popovski in skupina Cvet v laseh, Izola; Moški pevski zbor DU Bertoki Prade; Mešani pevski zbor Zora, Janče; Primorski akademski zbor Vinko Vodopivec, Ljubljana;

Častni pokrovitelj prireditve je župan Mestne občine Ljubljana Zoran Jankovič. Vstop je prost.

AKTUALNO

Nova razkritja o britanskem kolonializmu (4)

Lilijana Burcar

Masaker, ki je bil oblika razkazovanja britanske kolonialne moči in okrutnosti nad indijskim prebivalstvom, je obsodil pisatelj in pesnik Tagore, prejemnik Nobelove nagrade za literaturo leta 1913. Ne pa Rudyard Kipling. Ta neuradni bard britanskega imperija je generala, ki je izvedel pobjo, razglasil »za rešitelja Indije« oziroma interesov britanskega imperija. Še prej pa je indijski nacionalni kongres, ki si je prizadeval za osvoboditev Indije izpod britanskega škornja, v rasistični maniri razglasil za zbor nizko letečih uradnikov. Ožigosal jih je za tiste, ki se po svojih delovnih sposobnostih ne morejo primerjati niti »z opicami, ki so bolj učinkovite«. Pobudniki osvoboditve indijskega življa izpod britanskega škornja naj bi bili po videnju Kiplinga na isti ravni kot »črni bengalski psi ... osovražena in prezira vredna žival«.

Enako obsodbo teženj Indijske podceline in njenega prebivalstva po samostojnosti in samoupravi je Kipling pretil tudi v svoji osrednji književni deli za otroke in odrasle, tj. romana *Kim* in *Knjiga o džungli*. Slednja je »imperialistična pripoved« o ukrotitvi teženj lokalnega,

indijskega prebivalstva po osvoboditvi izpod britanske nadvlade, skrita v obliki živalske basni oziroma alegorije. Opičja družba, ki je alegorija indijske, je prikazana kot kaotična in nesposobna, da bi organizirala samo sebe, še manj da bi si zastavila cilje in izvedla kakršenkoli projekt. To je družba »brez postave« oziroma zakonov in »brez lovskega klica in vodnikov«. Indijska družba je prikazana kot neorganizirana, brezglava in neproduktivna. To je družba, ki naj bi je bile »samo prismojene besede in majhne tatinske roke«. Rešitev je v zamenjavi upornih podrejenih. Novi gospodar džungle je drugačno utelešenje lokalnega vladajočega Indijca od njegovih predhodnikov, ki so bili bitke proti britanskim kolonizatorjem in njihovi nadvladi. To je razsvetljeni »plemeniti divjak«, ki govori jezik britanskega kolonizatorja. Novi lokalni gospodar džungle, Mavgli, nima skomin po indijski neodvisnosti in samoupravi, ampak prisega na življenje in delo v službi angleškega gospoda, in sicer kot oskrbnik »njegovih« indijskih gozdov. To je podoba Indijca, ki se prostovoljno postavlja v službo angleškega kolonizatorja kot

nadzornik in pomagač pri izkoriščanju naravnega bogastva Indije za koristi belega gospodarja.

Najmanj skrb vzbujajoče je, da novodobni imperializmi ponovno vzpostavljajo nostalgijo za starimi imperiji in prinašajo rehabilitacijo književnih del, ki stare evropocentrične imperije povečujejo v skriti sočasni vlogi opevanja in naturalizacije novih zahodnoevropskih imperialističnih projektov.

Sklepna opomba

Iz prispevka Lilijane Burcar je tu nanizanih le nekaj odlomkov; za poglobljeno branje uredništvo Svobodne besede priporoča njen celotni prispevek, ki je opremljen z referencami tako v jedrnem besedilu kot v bibliografiji. Prispevka zavoljo primanjkljaja prostora na tem mestu ni bilo mogoče objaviti. Urednica Založbe Sophia (Tanja Velagić) pa svetuje še eno, sicer zelo obsežno in podrobno študijo o Indiji, ki jo je napisal indijski profesor Vivek Chibber in je izšla pri tej založbi (<https://zalozba-sophia.si/katalog/2015/postkolonialna-teorija-in-prikazen-kapitala>).

Izbor in povezovale podnaslove pripravila Maca Jogan, 4. julij 2024.

KOLUMNA

Jože Poglajen

Zasuk v desno

Pravijo, da so volitve praznik demokracije. Letošnje leto je po številu volitev v Evropi in tudi širše v svetu rekordno, kar bi lahko bila lepa priložnost razglasiti svetovni praznik demokracije in to primerno proslavljati. A ni kaj proslavljati. Očitno je, da Evropa drsi v globoko krizo. Ne le da gospodarstvo šepa in da Unija v svetu nima nobenega geopolitičnega vpliva več, tudi toliko opevane evropske vrednote nažirajo dvojni standardi njihove uporabe. Da ne omenjamo, kako Evropa pod skrbnim mentorstvom »Americe first« posredno bje dve vojni, v katerih gre število mrtvih in ranjenih v stotisoče.

Izidi letošnjih volitev v posameznih državah EU in tudi volitev v Evropski parlament niso obetavni. Razkrivajo naraščanje moči bolj kot ne radikalnih desnih strank.

Sicer jih volitve večinoma (še) niso pripeljale na zmagovalne odre, so pa postale politični dejavnik, ki ga ni več mogoče kar tako obiti. Časov, ko so prevladoval socialdemokratske in desnorepublikanske stranke, je vsekakor konec. Zato se je končalo obdobje, ko so omenjene stranke vnaprej zavračale kakršno koli povolilno sodelovanje s skrajnimi desničarji. Desnica ni na pohodu samo v obrobni državah. Na volitvah pridobiva v državah, ki so hrbtenica Evropske unije: v Franciji, Nemčiji, Italiji, Avstriji, na Nizozemskem ... Na evropskem vzvodu so desničarske stranke prevladovala že od časa, ko je propadla Sovjetska zveza. Najboljši primer je Poljska s stranko z zavajajočim imenom Zakon in pravičnost, ki je glede »evropskih vrednot« državo pahnila daleč nazaj v prejšnje stoletje.

Drugeče od več evropskih držav smo se pri nas podali samo na volitve v Evropski parlament. Na teh je »zmagal« SDS z osvojenimi 30 odstotki glasov. Od desnih strank je »zmagala« samo še ena: NSi s slabimi osmimi odstotki glasov. Je pa to bila pirova zmaga, kajti SDS je dobil 80.000 glasov manj kot na parlamentarnih volitvah 2022, NSi pa 30.000 manj. A tudi to ne pomeni veliko, kajti evropske volitve so precej drag politični cirkus, v katerem volivci lahko izbirajo devet nikomur odgovornih dobitnikov za naše razmere izjemno dobro plačanih služb, kakšnega omembe vrednega vpliva na odločitve EU pa nimajo. Na državnoborskih volitvah pa se odloča, kdo bo prevzel oblast v deželi. Zato se ne gre čuditi, da se je evropskih volitev udeležilo skromnih 42 odstotkov volivcev. Ne SDS, pravi zmagovalci teh vo-

litev so Grims, Zver, Tomčeva, Tommašičeva ...

Če se zasuk v desno v Evropi dogaja zdaj, se je pri nas zgodil najprej že leta 1990 z Demosovo vlado, še bolj korenito pa leta 2004, ko je Janša prvič zmagal na volitvah in se povzpел na oblast. Od takrat je SDS dominantna stranka na desni. Ta relativna uspešnost ne bi bila mogoča, če Janša v tridesetih letih, odkar je njen vodja, ne bi stranke spremenil v militantno organiziran destruktivni stroj. Stroj, ki ima svoje lovke, mrežo agentov ne le v državnih organih, kot so na primer državni svet, pa policija, vojska ..., ampak tudi v vplivnih civilnih institucijah, kot so Zdravniška zbornica, pa Kmetijsko-gozdarska zbornica in nekateri sindikati. Vidno se je razcvetela pred dvema letoma, ko je bila sicer prepričljiva porazenka volitev. Toda zbrala je rekordnih 280.000 glasov. To je 100.000 glasov več ka-

Če se zasuk v desno v Evropi dogaja zdaj, se je pri nas zgodil najprej že leta 1990 z Demosovo vlado, še bolj korenito pa leta 2004, ko je Janša prvič zmagal na volitvah in se povzpел na oblast.

kor na volitvah leta 2014! Ali se lahko ta številka zviša? Raziskave popularnosti strank ne kažejo kakšnega večjega vzpona naših desnih strank. Zadnje Janševemu SDS pripisujejo okrog 24 odstotkov, NSi pa 6 odstotkov. Druge desne stranke ostajajo pod 4 odstotki, se pravi zunaj parlamenta. Anketna napoved je torej daleč od številke, ki bi stranki SDS in NSi na parlamentarnih volitvah pripeljale na oblast. Do rednih volitev je sicer še leto in pol in do takrat se lahko še marsikaj zgodi. Da se v parlament prebijejo Ruparjevi upokojenci, na primer, ali pa nova Logarjeva stranka. A verjetnost, da bi Janša po volitvah 2026 sestavil vladajočo koalicijo desnih strank, je zelo majhna.

Nekaj možnosti za kaj takega bi mu zaradi volilne aritmetike ponudila izjemno nizka volilna udeležba. Do te bi lahko prišlo, če bo kakšnih 200.000 ali še več nad Golobovo stranko razočaranih volivcev na volilni dan ostalo doma, medtem ko Janša lahko računa na stabilnih 300.000 volivcev. A za zdaj kaže, da vse stranke desne provenience ne premorejo več kot pol milijona privržencev. So pa zato toliko bolj glasne, kar ustvarja vtis o premoči desnice na političnem prizorišču, čeprav jo sicer razjedajo notranji spori med SDS, ki je nedvomno hegemon na desni, in precej bolj šibkim NSi. A to očitno ne zmanjšuje intenzivnosti glavne agende naših desničarjev: širjenja mrznje do beguncev, Romov in strašenja pred komunisti, levičarji ... Hkrati ne izpustijo nobene priložnosti, da bi ljudi na vse načine prepričevali, kako je v tej državi pod to vlado, ker je ne vodi Janša, vse katastrofalno slabo. No, dobro res ni.

DOGODKI Stari Log, Polom

Robotti ukazal streljanje talcev

Udeleženci spominskih prireditvev 10. avgusta v Starem Logu in Polomu so v sončnem in vročem sobotnem dopoldnevu uživali v bogatem in pestrem kulturnem programu, ki sta ga poleg Pihalnega orkestra Kočevje, recitatorke Živke in Zlate ter pevke Neje pozivila tudi otroka, Nejc Janež z recitacijo in Gal Medved z dvema skladbama na harmoniki. Vse točke programa je s kratkimi zgodbami in dogodki z boljše izvrstno dopolnjevala povezovalka Barbara Čampa Janež, ki je najprej pozdravila navzoče in povedala, da smo se s polaganjem cvetja in prižigom sveč že pred prireditvijo poklonili žrtvam na pokopališču v Starem Logu in Polomu.

V Starem Logu nam je ob častni straži praporščakov Neja zapela Počiva jezero v tihoti, nato pa smo skupaj s predstavniki Društva za vzdrževanje partizanskih grobišč iz Dolenjskih Toplic prisluhnili tovarišu Rudiju Orlu, ki je med drugim povedal: »Med veliko italijansko ofenzivo, ki je potekala od 16. julija do 4. novembra 1942, je italijanski okupator v tretji fazi ofenzive izvedel napade na območje severozahodnega dela Kočevskega roga in vasi okoli Starega Loga. Tu je bilo od maja do avgusta 1942 osvojenjeno ozemlje. Italijani kljub več poskusom iz Novega mesta in Kočevja tega ozemlja do ofenzive v drugi polovici avgusta 1942 niso zasedli. V ofenzivi so vse, ki so jih zajeli na tem območju, obravnavali kot uporne partizane oziroma njihove sodelavce. Na to območje se je v začetku leta 1942 pred terorjem in nasiljem Italijanov umaknil del prebivalcev z Dolenjskega, Kočevskega in tudi nekaj s Štajerskega.

Nastanili so se v praznih hišah, ki so jih zapustili kočevski Nemci. V teh vaseh so se zadrževale tudi nekatere partizanske enote in posamezni partizani, ki so se umikali pred italijansko ofenzivo. Vse prebivalce in partizane, ki so jih Italijani zajeli v vaseh okoli Starega Loga, so odpeljali v Stari Log. Po ukazu italijanskega poveljnika, generala Maria Robottija, so vse moške, zajete v

tem delu ofenzive, obsodili na smrt s streljanjem. Ob pokopališkem zidu so ustrelili 74 talcev. Za 35 talcev so imena znana, za 39 pa ne. Tako so v tej ofenzivi v vasi Žiben nad Starim Logom zajeli tudi pesnika Mirana Jarca, ki so ga ustrelili na kraju zajetja in ga tam tudi pustili. Miran Jarc, kulturnik, sopotnik Božidarja Jakca in Edvarda Kocbeka, se je poskušal umakniti pred itali-

jansko ofenzivo iz Kočevskega roga preko Krke, pa je bil pri tem ujet.«

V Polomu sta predsednik KO ZB Stara Cerkev Peter Ješelnik in podžupan Gregor Košir pozdravila vse udeležence. Slavnostni govornik je bil Alojzij Klančičar, upokojeni policijski inšpektor in podpredsednik Zveze policijskih veteranskih društev Sever. V svojem govoru je na kratko orisal dogodke, ki so partizani v hudi zimi napadli in uničili nemško topništvo v Polomu. Padlo je osem borcev. Del govora je namenil politkomisarju Andreju Šturmu, udeležencu takratnih bojev in soborcu ubitega komandanta jurišnega bataljona 18. divizije, 19-letnemu Francu Uršiču. V nadaljevanju je priznal, da vasi Polom ni poznal, da mu šola znanja o teh dogodkih ni dala. Nekaj malega je vedel o kočevskih Nemcih, ki so jih med vojno naselili v njihove kraje v Zasavje. Ko pa je prebiral gradivo za ta govor, je ugotovil, da je prav Polom vasica, iz katere so prišli. Končal je z mislijo, da bi morali spoštovati in zaznamovati ne samo partizanske boje, ampak prav vse zgodovinske boje in vojske, v katerih se je slovenski narod boril za svoje pravice in svobodo.

Pred koncem prireditve je predsednik Dušan Zamida izročil vasiščanki Jožici Pršle priznanje ZB za vrednote NOB Kočevje za njeno dolgoletno vestno vzdrževanje spomenika padlim v Polomu. Ob korračnici Pihalnega orkestra Kočevje se je z odhodom praporščakov s prizorišča spominska slovesnost končala in nadaljeval se je živahen klepet ob bograču in pijači.

Zlatica Arko

■ DOGODKI Planina pri Sevnici

Osvoboditev Kozjanskega

Planina pri Sevnici se je 17. avgusta znova obarvala v barve svobode. Združenje borcev za vrednote NOB Šentjur je pripravilo dve prireditvi v počastitev 80. obletnice osvoboditve Planine in širše Kozjanskega. V samem središču kraja so znova obiskovalcem odprli vrata stalne razstave Kozjansko žari in jih povabili k ogledu dokumentarnega filma v Muzeju NOB na Planini pri Sevnici. Pred muzejem pa so razvrstili nekaj fotografij, nemih pričevalk tistega časa, ki ga danes nekateri politiki izkoriščajo v svoj prid in za načrtno spreminjanje zgodovinskih dejstev. Za popestritev zbora obiskovalcev je poskrbela Pihalna godba iz Vrha nad Laškim.

Prvi del proslave je potekal pred spomenikom padlim borcem na Planini. Na spomeniku NOB na Planini je zapisanih 117 žrtev vojne – taboriščniki, talci in partizani, od tega jih je bilo 21 na tem kraju

tudi pokopanih. Spomenik, katerega avtor je akademski slikar Zoran Didek, je bil postavljen leta 1953. Ob koncu je zapela tudi Marjetka Popovski, obiskovalci pa so se – nekateri tudi peš – podali proti Šentvidu pri Planini, kjer je potekala osrednja spominska slovesnost.

Partizanskim enotam je v avgustu 1944 na Planini pri Sevnici in širšem Kozjanskem uspelo osvoboditi ozemlje, ki je prej trepetalo pod nacističnim škornjem. Na tem območju se je pred 80 leti v šolah in javnih ustanovah znova zaslišal slovenski jezik. V počastitev tega so v Združenju borcev za vrednote NOB Šentjur pripravili proslavo ob 80. obletnici osvoboditve Planine.

Proslavo so začeli praporščaki in Pihalna godba iz Vrha nad Laškim. Zbrane je zatem pozdravila podžupanja občine Šentjur **Silva Koželj. Marjan Šarec**, poslanec v Evropskem parlamentu in osrednji

govornik na proslavi, je poudaril pomen generala Rudolfa Maistra, ki je po koncu prve svetovne vojne s svojim pogumnim dejanjem severovzhodni Slovenije priključil Kraljevini Jugoslaviji. Druga svetovna vojna je našemu narodu zadala krvave rane – tudi zaradi kolaboracije, ki je bila prisotna na slovenskem ozemlju, po nekaterih krajih pa je bila zelo močna. Govornik je poudaril, da nas je narodnoosvobodilni boj postavil na pravo stran zgodovine in nam dal pravico, da proslavljamo skupaj z narodi, ki so se borili za osvoboditev Evrope izpod fašističnega in nacističnega jarma. »Slovenski partizani in partizanke so si izbojevali marsikatero bitko in dali mnogo žrtev na oltar domovine, da danes uživamo svobodo. Brez narodnoosvobodilnega boja bi nas osvobodila Sovjetska zveza in bi prešli v vzhodni blok,« je dodal Šarec.

Odkrijte spomenika v Planini

Proslava ob 80. obletnici osvoboditve Planine, ki jo je povezoval Vid Palčnik, je bila prepletena z vložki številnih domačih kulturnikov. Za petje sta poskrbela Mešani pevski zbor Zarja Šentvid pri Planini, ki ga vodi Matevž Pušnik, in Moški pevski zbor Planina pod vodstvom Mateja Romiha. Oboji so izvedli nekaj skladb z domovinskim sporočilom. Svoje pesmi je prebirala planin-

ska pesnica Ivanka Uduč. Učenci Osnovne šole Planina pri Sevnici so prireditev popestrili z recitalom. Iz Izole pa je na Planino prišla tudi pevka Marjetka Popovski, ki je s kitaro poskrbela za duh slavja ob peti besedi. Z njo so v poletni vročini ob golažu končali proslavljanje obletnice osvoboditve.

Ivan Dvoršek, foto: Jure Godler

■ DOGODKI Veliki Korinj

Ob 80. obletnici bojev italijanskih in slovenskih partizanov

Zadnjo soboto v septembru je bila na Velikem Korinju – v že kar tradicionalno deževnem vremenu – spominska slovesnost ob 80. obletnici bojev italijanskih in slovenskih partizanov s precej močnejšimi enotami nemške in domobranske vojske. V tistih težkih časih je v neenakem boju življenje izgubilo 24 italijanskih in pet slovenskih partizanov 4. bataljona Levstikove brigade, ki so ga sestavljali predvsem borci italijanske narodnosti.

V organizaciji ZZB NOB Grosuplje sta na prireditvi najprej slovenska in italijanska delegacija slovensko položili vence k spominskemu obeležju. Častni pozdrav je izvedla garda Slovenske vojske, potem pa so z bogatim in raznovrstnim programom v slovenskem in itali-

janskem jeziku sodelovali: ženska vokalna skupina Brinke, Glasbena šola Grosuplje – Podružnična šola Ivančna Gorica, sopranistka Rebeka Radovan, recitatorja Eva in Igor Gruden, ki je imel tudi kratek

nagovor, ter učenci Osnovne šole Zagradec, podružnične šole Krka.

Slavnostni govornik je bil **Janko Veber**, član predsedstva ZZB NOB Slovenije. V svojem govoru je poudaril: »Danes se spominjamo padlih

slovenskih in italijanskih partizanov, ki so dali svoje življenje za zmago nad nacifašizmom, zato moramo ohranjati spomin nanje, saj so nam omogočili, da živimo v svobodnem svetu. Še posebej moramo njihova žrtvovanja ceniti v časih, ko se po Evropi spet pojavljajo nove težnje po prevladi neofašizma.

Skupen cilj Zveze borcev za vrednote NOB Slovenije in Vsedržavnega združenja partizanov Italije mora še naprej biti ohranjanje skupnih vrednot, ki so ohranile državnost njenih narodov. Ta skupna pot in volja naj temeljita na dejstvih in dokumentih, ki pričajo, kaj se je dogajalo v drugi svetovni vojni, in volji, da se to nikoli več ne ponovi.« Za slavnost je slikarka Valentina Ljubotina upodobila spomenik na Velikem Korinju. Eno sliko smo podarili organizatorju vsakoletnega obiskovanja, Korinja Gastoneju

Martinuzziu, ki prihaja sem od samega začetka, drugo pa podžupanji občine Ronke, od koder prihaja večina naših gostov.

S posebnim spoštovanjem in iskrenimi občutki pietete in ponosa na svoje prednike se vsako leto prireditve udeležijo tudi predstavniki članov Vsedržavnega združenja partizanov Italije, Pokrajinskega odbora za Goriško pokrajino iz Ronk. V njihovem imenu je govoril Patrik Zuljan in poudaril pomen prijateljstva med obema narodoma in ohranjanja tradicionalne prireditve, ki med nami gradi pozitivne vrednote in mostove, ki premoščajo reke razlik in vodijo v lepšo prihodnost.

Združenje borcev za vrednote NOB Grosuplje

■ SPOROČILA

Poslanica predsednice Republike Slovenije

Slovenija in zlasti Primorska danes praznujeta. Praznik vrnitve Primorske k matični domovini simbolizira zmago slovenskega naroda nad tujim zatiranjem, zlasti nad italijansko fašistično okupacijo.

Primorci niso in ne bodo pozabili, kaj pomeni proti svoji volji ostati zunaj domovine. Občutili so neizprosno roko tujca, ki je želel nasilno izbrisati njihov narodni pečat. Po prvi svetovni vojni so ljudje na tem območju skoraj 25 let doživljali hudo italijanizacijo. Italijanski fašistični režim je ukinil vse slovenske organizacije, ustanove, zveze in združenja, ki so delovali na kulturnem, političnem, prosvetnem, šolskem, gospodarskem, športnem, socialnem in verskem področju, prisilno jim je spremenil slovenska imena. Slovenci in Slovenke, ki so bili takrat italijanski državljani, so se začeli tajno in v ilegali upirati temu režimu. Pripadniki tajnih

organizacij Borba in TIGR so bili med prvimi protifašisti v Evropi in začetniki vseprimorskega protifašističnega gibanja med obema svetovnimi vojnami. Dajali so zgled in pogum odločnim primorskim upornikom tudi med drugo svetovno vojno, saj so se z vsemi močmi vključili v narodnoosvobodilni boj z jasnimi cilji osvoboditi Primorsko in jo priključiti k matični domovini.

Po kapitulaciji Italije leta 1943 so partizanske sile osvobodile nekatere območja, a končna rešitev statusa Primorske je prišla šele po vojni. Po dolgotrajnih pogajanjih je bila 15. septembra 1947 s Pariško mirovno pogodbo določena nova meja, ki je večino Primorske vrnila Jugoslaviji in s tem tudi Sloveniji kot njenemu delu. Žal pa vsa slovenska ozemlja niso bila priključena Sloveniji in je del Slovencev ostal v Italiji: v Kanalski dolini, Reziji, v Terski dolini in Nadiških dolinah, v Trstu in Go-

rici zaledjem. Naj bo današnji dan spomin na vse pogumne ljudi, ki so se borili za slovensko ozemlje, in hkrati opomnik vsem nam, da imeti državo ni samoumevno, temveč zapuščina, s katero moramo ravnati z vso skrbnostjo.

Spoštovani Primorci in vsi drugi, iskrene čestitke ob državnem prazniku!

SVOBODNA
BESEDA

www.svobodnabeseda.si

■ DOGODKI Petelinove doline

Počastili velike jubileje

Naša proslava v čast ohranjanje izročil narodnoosvobodilnega boja in osamosvojitve Slovenije bi morala biti 27. aprila, ob dnevu Osvobodilne fronte, vendar nam je zagodlo vreme, zato smo izkoristili praznik dneva državnosti 25. junija. Ob zvoku harmonike so na prizorišče prihajali praporščaki, Spominska partizanska enota Franca Rozmana - Staneta, pevski zbor pod vodstvom Jakoba Barbe, pohodniki izpred Galskega doma Golo, člani Gobarskega društva Ig in številni drugi.

Na prireditvi smo se spominjali dneva boja proti okupatorju, saj je minilo 83 let od ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda in 33 let od sprejema Deklaracije o neodvisnosti Slovenije in Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije.

Po zapeti himni in pozdravnem govoru predsednika Društva Odmev Mokrcja Jurija Kogejca, izjemnem govoru poslanca državnega zbora dr. Martina Premka, številnih recitacijah in pesmih, ki so nastajale

v hudih časih narodnoosvobodilnega boja in so vpisane v partizansko kulturno dediščino, smo počastili oba praznika, ki sta med seboj povezana in ne bi bilo enega brez drugega. Slovenski narod se je tako med drugo svetovno vojno uprl in postavil na pravo stran zgodovine ter s tem zaščitil našo kulturo in jezik.

Veseli smo, da naše proslave potekajo na zelenem območju Mokrcja, na obrobju Ljubljanskega barja, da živimo v svobodni in najlepši Sloveniji – naši domovini. **Marija Medič**

GEOPEDIJA Partizanski spomeniki (33)

Spopad na Lipniški planini

Spopad na Lipniški planini med Nemci in Selško četo je potekal 9. septembra 1942. V bitki in kmalu po njej je padlo 28 partizanov.

Junija 1942 je Heinrich Himmler, državni vodja SS in načelnik nemške policije, ukazal operacijo Enzian za uničenje odporniškega gibanja na Gorenjskem. 10. avgusta so začeli ofenzivo proti nekaj sto partizanom. Najpomembnejša med nemškimi enotami je bila motorizirani 18. policijski polk gorskih lovcev z okoli 3500 možmi, izurjenimi za boj na Kavkazu, opremljen s topovi in lahкими oklepniki.

Selška četa je konec avgusta in v začetku septembra delovala v Železnikih, Podnartu, Kropi, Lipnici in Podlonku. V Soteski v Bohinju so požgali žago in deske za Nemčijo. 9. septembra 1942 zjutraj je okrog 60 borcev Selške čete 2. grupe odredov in štaba 1. grupe odredov pod vodstvom komandanta Jožeta Gregorčiča, ki je bil po vojni razglašen za narodnega heroja, zapustilo taborišče na Pašnem vrhu pod Ratitovcem in se pred močnimi nemškimi enotami, ki so se v drugem valu ofenzive približevale po Selški dolini, umaknilo v gozdove Jelovice. Vodil jih je Mirko Ambrožič, čelno patroljo spredaj pa komandir čete Polde Ravnihar. Na sredini kolone sta bila komandant štaba Jože Gregorčič - Gorenjc in politični komisar Lojze Kebe - Štefan, ki sta bila med organizatorji boja proti okupatorju; Gregorčič je bil španski borec in je poveljeval v dražgoški bitki. Ob desetih so se približali Lipniški planini, kjer jih je v gozdu čakala močna nemška zaseda.

Nemci so z brzostrelkami napadli zadnje partizane v koloni. Partizani so bežali proti Kravjemu potoku, v globeli so se zaradi hudega ognja obrnili in se prebijali proti Lipniški planini. Redek smrekov gozd jim ni dajal zavetja. Komandant Gregorčič je bil ranjen v stegno, mitraljezec Tone Benedičič, komandir Pol-

de in sedemnajstletni kurir Janez Lušina - Mali iz Dražgoš so ga skrili v odvodni jarek in pokrili z dračjem in praproto. Nekaj partizanov se je združilo na kamnitem griču nad planino in sledilo Lušini, ki je kot pastir poznal Jelovico, v Dražgoško goro.

Najmlajša med padlimi sta bila 17-letnika šiviljska pomočnica iz Kroke Frančiška Pogačnik in kranjski gimnazijec Stanislav Pesjak; Stanislav je padel po treh dneh, ko je šel s soborci iskat Gregorčiča. Študenta Sava Osredkar in Mirko Šušteršič sta umrla pri Mošenjski planini; našli so ju po mesecu dni in ju tam začasno pokopali. Padel je tudi Savov brat dvojček Radko; njun tretji brat Milan je v Ljubljani vodil ilegalni radio Kričič.

Janez Branc - Gošar s Hrušice se je pred smrtjo na Lipniški planini izognil streljanju talcev na Hrušici, graver Karel Perdih - Žar pa se je mesec prej z vratolomnim skokom v prepad rešil z morišča talcev v Mostah pri Žirovnici. Med padlimi je bil mizarski pomočnik Peter Pogačnik - Skala iz Zaloš. Padla sta še dva njegova brata: Jože kot talec v Poljanski dolini, Janez pa na planini Golobar.

Bratoma Janku in Leopoldu Ravniharju s Križne Gore so svojci v bližini postavili posebno ploščo; v partizanih sta padla še dva brata Ravnihar.

Najstarejša med padlimi je bila 53-letna vdova Frančiška Staroverski - Špela iz Kroke, ki je bila v četi s sinovi Tonetom, Valentinom, Francem, starimi od 16 do 18 let, in 14-letno hčerjo Francko. Hčer Francko so ujeli in zaprli v Begunjah, a so jo zaradi mladosti kmalu izpustili. Spet je šla med partizane, spet so jo ujeli in odpeljali v Begunje, od koder je pobegnila in šla tretjič k partizanom. Valentina so januarja 1944 ustrelili orožniki v Kamni Gorici.

Marta Tavčar - Rijca iz Most pri Žirovnici je bila Gregorčičevo dek-

le, v partizanih je bila en mesec, doma pri starših je pustila eno leto starega sina Bena. Starše so Nemci izselili, Bena pa dali v program Lebensborn, da bi ga vzgojili v Nemca. Umrla je, ko se je ranjena vračala h Gregorčiču, da bi mu pomagala. 18 partizanov se je rešilo, 12 so jih ujeli in deset deportirali v koncentracijska taborišča, dva pa prisilno vpoklicali v nemško vojsko. Ujeti partizani so morali z Nemci iskati ranjence. Mrtve so znosili na planino, jim umili obraze in jih fotografirali. Gestapo je na velikih letakih objavil, da je bil banditski glavar Gorenjske Jože Gregorčič ustreljen. Pozneje so ujeti pričali, da se je najbrž ustrelil sam. Mrtve so več dni pustili ležati na soncu, šele potem so jih vaščani smeli pokopati.

Posmrtno ostanke padlih na Mošenjski in Lipniški planini ter na drugih krajih po Jelovici so septembra 1949 odkopali, prepeljali v Radovljico in jih s soglasjem svojcev pokopali v skupni grob med Gorenjsko cesto in hotelom Grajski dvor; med njimi tudi neidentificirana trupla. V grobišču je tudi tretji brat Osredkarjevih, Jože oz. Ive - Stipe (1915), ki je padel avgusta 1942 pod Blegošem. V grobnico sredi grajskega parka, ob spomeniku, ki ga je oblikoval arhitekt Edo Ravnikar, so jih položili leta 1960.

Miran Hladnik

Viri

- Spopad na Lipniški planini. Wikipedia.
- Spomenik na Lipniški planini. Geopedia.
- Ciril Zupanc: Partizanske enote in borbe v Selški dolini 1941-1943. Loški razgledi 22/1 (1975).
- Janez Lušina - Mali: Težki dnevi borcev Selške čete. Loški razgledi 11/1 (1964).
- Jože Gregorčič. Wikipedia.

Dr. France Križanič

Termoelektrarna Šoštanj

Termoelektrarna Šoštanj s svojo proizvodnjo pokriva okoli 20 odstotkov slovenske končne porabe električne energije (podatki, navedeni v tem članku, so iz letnih poročil Termoelektrarne Šoštanj 2022 in 2023 ter s podatkovnega portala SiStat Statističnega urada Republike Slovenije). Ta elektrarna našemu elektroenergetskemu sistemu zagotavlja stabilnost in z možnostjo povečevanja ali zmanjševanja proizvodnje tudi prilagodljivost.

Zanimivo je, da so se lani ob približno enakem obsegu proizvodnje elektrike stroški v Termoelektrarni Šoštanj povečali za 178 milijonov evrov ali za 52 odstotkov. Vzrok sta bila višja amortizacija ob pričakovanem skrajšanju delovanja elektrarne le do leta 2033 in višja cena emisijskih kuponov. Elektrarna jih plačuje v Sklad za podnebne spremembe, obračunano na tono izpustov toplogrednih plinov. Če ne bi bilo povečanja teh

dvih postavk, bi bili stroški delovanja elektrarne lani manjši za 152 milijonov evrov. Cena električne energije, ki je leta 2023 krila stroške Termoelektrarne Šoštanj, znaša 190 €/MWh (evrov na megavatno).

Če se ne bi povečali cena emisijskih kuponov in amortizacija, bi proizvodna cena električne energije v Termoelektrarni Šoštanj lani znašala 135 €/MWh. Termoelektrarna Šoštanj deluje v bilančni skupini Holdinga slovenskih elektrarn. Tu proizvede 51 odstotkov električne energije. Drugi proizvajalci so hidroelektrarne, ki so bolj ali manj brez dolga (posojila, nastala ob naložbah, so poplačana). Električno energijo lahko proizvajajo po zelo nizi ceni, nimajo pa stabilne proizvodnje in so »ranljivi« pri izpostavljenosti na terminskem trgu (prodaja elektrike na neki prihodnji datum in po dogovorjeni ceni). Holding slovenskih elektrarn deluje na trgu kot enotna bilančna skupina in prodaja električno energijo za vse elektrarne v tej skupini.

Poglejmo, kako je Holding slovenskih elektrarn leta 2023 pokrival svoje stroške s prodajo elektrike na slovenskem trgu. V tem letu je povprečna cena električne energije v Sloveniji brez stroškov omrežja in davkov znašala 181 €/MWh za gospodarstvo in javne službe ter 103 €/MWh za gospodinjstva. Delež gospodinjstev v končni porabi električne energije (podatki so za leto 2022) obsega 28 odstotkov. Skupna cena električne energije je tako znašala 159 €/MWh. Ob tej prodajni ceni in proizvodni ceni, ki pokriva stroške električne energije, proizvedene v Termoelektrarni Šoštanj, v višini 190 €/MWh, so dru-

ge elektrarne ustvarjale dobiček ob prodaji električne energije po 126 €/MWh. Holding Slovenske elektrarne je lani ustvaril 391 milijonov evrov dobička. Če se amortizacija in cene emisijskih kuponov v Termoelektrarni Šoštanj ne bi povečali, bi bil ta dobiček še precej večji.

Termoelektrarna Šoštanj je samo lani v Sklad za podnebne spremembe za emisijske kupone vplačala 201 milijon evrov. Z narodnogospodarskega vidika gre za dodano vrednost in ne za materialni strošek. Ta sredstva so namenjena financiranju naložb, tako da gre celo za poslovni presežek (dobiček). Od leta 2013 do leta 2023 je Termoelektrarna Šoštanj v Sklad za podnebne spremembe skupaj vplačala kar 660 milijonov evrov. Če bo Termoelektrarna Šoštanj nehala delovati, se bo izrazito povečala uvozna odvisnost Slovenije pri dobavi električne energije. Ta je že zdaj zelo velika. Leta 2022 je neto uvoz električne energije v Slovenijo obsegal 31 odstotkov končne rabe. Pri tem upoštevamo, da se pol-

dveh postavk, bi bili stroški delovanja elektrarne lani manjši za 152 milijonov evrov. Cena električne energije, ki je leta 2023 krila stroške Termoelektrarne Šoštanj, znaša 190 €/MWh (evrov na megavatno). Če se ne bi povečali cena emisijskih kuponov in amortizacija, bi proizvodna cena električne energije v Termoelektrarni Šoštanj lani znašala 135 €/MWh. Termoelektrarna Šoštanj deluje v bilančni skupini Holdinga slovenskih elektrarn. Tu proizvede 51 odstotkov električne energije. Drugi proizvajalci so hidroelektrarne, ki so bolj ali manj brez dolga (posojila, nastala ob naložbah, so poplačana). Električno energijo lahko proizvajajo po zelo nizi ceni, nimajo pa stabilne proizvodnje in so »ranljivi« pri izpostavljenosti na terminskem trgu (prodaja elektrike na neki prihodnji datum in po dogovorjeni ceni). Holding slovenskih elektrarn deluje na trgu kot enotna bilančna skupina in prodaja električno energijo za vse elektrarne v tej skupini.

Povečan uvoz električne energije bo v Sloveniji okrepil »uhajanje ogljika« oziroma angleško »carbon leakage«. Uvažali bomo elektriko, proizvedeno v generacijo starejših termoelektrarnah s precej večjimi izpusti toplogrednih plinov na enoto proizvedene električne energije kakor v Termoelektrarni Šoštanj.

Ko so leta 2018 začele naraščati cene emisijskih kuponov, so proizvajalci električne energije to povečanje prevalili na porabnike. Tako je v EU tudi prišlo do zelo visoke ravni cen elektrike oziroma energetske krize v letih 2022 in 2023. Na trgu električne energije se namreč cene, ki veljajo za vse, prilagajajo stroškom najmanj učinkovitega oziroma najdražjega ponudnika, ki so mu potrošniki še pripravljene kupiti električno energijo. Vsi drugi ponudniki elektrike (ki proizvajajo z nižjimi stroški) pri tej ceni ustvarjajo dobiček.

Mimogrede, dolgoročne finančne obveznosti Termoelektrarne Šoštanj so konec leta 2023 znašale še 276 milijonov evrov.

Mrtev partizan na Lipniški planini

Spomenik na Lipniški planini

Spomenik na Lipniški planini

PARTIZANSKE DELAVNICE Mašelj

Italijanski vojaki okupirali Črmošnjice

Črmošnjice so bile poseljene že v 13. stoletju pred našim štetjem. To trditev dokazujejo arheološke najdbe iz začetka 20. stoletja. Skozi Črmošnjiško dolino je potekala pomembna rimska cesta, ki je Dolenjsko povezovala z Belo krajino. Ime je dobilo po rastlini čemažu. Leta 1829 je dal župnik Jonke (1808–1834) sezidati prvo šolsko poslopje. Pouk je bil ves čas v nemškem jeziku in občasno nekaj ur v slovenskem. Med obema vojnoma je postopoma prodirala slovenščina, vendar je imela šola vsaj enega do dva nemška oddelka. Leta 1931 so imele Črmošnjice 102 prebivalca v 24 hišah, od tega 75 Kočevarjev. Črmošnjičani so se preživljali s poljedelstvom, gozdarstvom in suho obrtjo. Furmanstvo je spodbudilo obstoj štirih gostilen.

Tik pred novim letom 1941 se je 93 nemško govorečih prebivalcev iz 20 družin izselilo v Posavje. V naselju naj bi ostala le ena družina in župnik Franc Zajec (1933–1951) s kuharico. V izpraznjeno vas se je pozneje naselilo nekaj slovenskih družin. Vas so v prvih dneh druge svetovne vojne okupirali italijanski vojaki, zapustili so jo spomladi 1942.

Po kapitulaciji Italije, 8. septembra 1943, je vas polno zaživela. V njej je delovala častniška šola, ki

je prišla iz Gričic in je ostala do začetka februarja 1944, ko se je preselila v Metliko. Od februarja 1944 do preselitve septembra 1944 na Lokve je v nekdanji Petschauerjevi gostilni deloval glavni štab NOV in POS. Poleg glavnega štaba in njegovih oddelkov ter zavezniških misij so se v vasi občasno zadrževali štabi posameznih brigad in štab VII. korpusa. 3. oktobra 1943 je bil tu ustanovljen VII. korpus NOV in POS (plošča na gasilskem domu). 2. oktobra 1944 je v kraju potekal zbor aktivistov Osvobodilne fronte (spominska plošča na gasilskem domu).

Novembra 1944 je skušala v smeri Črmošnjic prodrati novomeška domobranska posadka, vendar so ji to borci Cankarjeve brigade preprečili že v Občicah. Prav v gasilskem domu je bila na silvestrovo leta 1944 prva predstava partizanskega lutkovnega gledališča – lutke je oblikoval Lojze Lavrič. Kulturniki so živeli v župnišču. To je bilo do leta 2007 dominantna stavba v naselju.

Ob koncu vojne je bilo od 24 hiš uporabnih enajst, v njih je živelo 30 ljudi. Danes jih je 146. Od leta 1951 do 1964 je v župniji Črmošnjice služboval takrat že upokojeni župnik Janez Jenko. Med vojno je bil dve leti v nemških zaporih in nato v taborišču, tam so mu poškodo-

Ivan Marinček - Žan

vali grlo in je zato težko govoril. V Črmošnjicah so med drugo svetovno vojno delovale tudi partizanske delavnice: krojaška, mizarska, kleparska, zidarska, tesarska in druge. V mlinu Johana Stalzerja je med drugo svetovno vojno še delovala elektrarna in ob njej partizanska delavnica 99 d. Slovenske partizanske radijske delavnice (SPARD) so bile ustanovljene 19. septembra 1943 v Starih Žagah. Njihov vodja je bil inženir Dušan Lasič. Novembra 1943 so radijsko delavnico preselili v opuščeno kočevsko vasico na Novi Gori.

Zamisel o njihovi ustanovitvi se je porodila poleti 1942. Delno so

izhajale iz radijskega centra Osvobodilne fronte v Ljubljani, ki je med drugim ustanovil radio Kričač. Radijska delavnica je bila ustanovljena za potrebe partizanske vojske. Poleg vojaških aparatov so prihajali tudi aparati iz bolnic, šol, s kurirskih postaj, komand mest in iz terenskih organizacij Osvobodilne fronte. Tehniki so radijske aparate popravljali tudi na terenu. Aparate in druge izdelke, ki so jih naredili v delavnici po lastnih načrtih, so zaznamovali po svojem zaščitnem znaku: znak z elektranko s peterokrako zvezdo in napisom SPARD – slovenske partizanske delavnice.

Tehniki so poleg vsega zahtevnega dela hodili še v patrolje, stražili in dežurali. Zaradi nevarnosti so morali hitro ukrepati, vse pospraviti in se umakniti na varno.

Organizirali so radiotehnične tečaje za telegrafiste, tehnike v montaži in finomehanični delavnici. 21. aprila 1944 sta si Dušan Lasič in Ludvik Kremžar ogledala hiše v Mašlju pri Črmošnjicah. Začeli so pripravljati dela za selitev delavnic: popravilo in adaptacija hiš, vzpostavitev električne centrale. Okoli 20. avgusta 1944 so bila dela končana in enota 99d – radiodelavnica in finomehanična delavnica – se je z Nove Gore v celoti preselila

v Mašelj.

Vse do sredine aprila 1945 so delovali v miru in brez hajk. Takrat pa so dobili sporočilo, da Nemci prodirajo iz Kočevskih Poljan proti Starim Žagam. Hitro so pospravili delavnice, poskrili dragocene stvari in zavzeli obrambne položaje nad Srednjo vasjo. Na srečo se je okupator zaustavil v Občicah.

27. aprila 1945 so zadnjikrat delali v delavnicah. Prišel je ukaz, da vse pospravijo. Odpravili so se proti Dragatušu in v naslednjih dneh do Cerknškega jezera. Tam so jih razdelili. Nekaj jih je v IV. armadi 8. maja prispelo v Trst, drugi člani 99d so okoli 20. maja 1945 prišli v Ljubljano na Trato pri Št. Vidu. Tu so dobili prostor za delavnico in skladišče. Veliko tehnikov Slovenskih partizanskih radiodelavnic 99 d je po vojni postavljalo temelje slovenske elektroindustrije in inštitutov, med drugim Iskre. Tam so uresničevali zamisli, ki so se jim porodile v partizanskih radijskih delavnicah 99d.

Nekaj časa je kot radiotehnik v radiodelavnicah deloval Ivan Marinček - Žan, slovenski filmski snemalec (1922–2020), graditelj slovenske kinematografije (Na svoji zemlji, Srečno, Kekec, Amandus).
Rosa Mohar

V METEŽU ZGODOVINE Višnja Gora (1)

Codellijev grad na Peščeniku

Na severni strani Baronovega naselja v Višnji Gori, ob Partizanski cesti na Peščeniku, je nekoč stal Codellijev grad. Visoka stavba kvadratne oblike je imela tri nadstropja. Iz Valvasorjeve *Slave Vojvodine Kranjske* izhaja podatek, da je na tem mestu že leta 1433 stal obrambni stolp Turn.

Skozi stoletja se je izmenjalo več lastnikov gradu, leta 1891 pa je prešel v last rodbine Codelli. Njeni predniki so prišli v slovenske dežele iz Italije okrog leta 1535. Delili so se na goriško in ljubljansko vejo. Po naselitvi v Ljubljani leta 1700 so se ukvarjali s trgovino in fužinarstvom, za njimi je ohranjen v Ljubljani krajevno ime Fužine. Baron Carlo Codelli iz Ljubljane

se je poročil z Rozalijo Taufferer iz gradu v Višnji Gori, ki je dobil ime Codellijev grad. Zadnji lastnik gradu je bil Anton Codelli (od 1875 do 1954), znani izumitelj s področja elektrotehnike, radiotehnike in elektronske televizije. Za Slovenijo je pomemben tudi, ker se je 15. novembra 1898 prvi z Dunaja pripeljal v Ljubljano z avtomobilom znamke Benz. Kupila mu ga je mati za opravljeno diplomu na strojni fakulteti. Njegov sovoznik je bil Joško Bernik iz klobočarske družine v Višnji Gori.

Anton Codelli je bil znan svetovni popotnik ter je večinoma prebival v tujini ali v dvorcu na Kodeljevem (ta del Ljubljane je poimenovan rodbini Codelli). Vsa skrb za

grad v Višnji Gori in gospodarsko poslopje je bila izročena oskrbniku Jožetu Normaliju in njegovi ženi Tončki. Svoje delovanje, še posebej v času druge svetovne vojne in konec Codellijevega gradu, je skrbno opisal.

Druga svetovna vojna se je začela v Kraljevini Jugoslaviji, ko so 6. aprila 1941 nemška letala bombardirala Beograd. 11. aprila 1941 so del Slovenije, med njimi tudi Višnjo Goro, zasedli Italijani. Do polovice leta 1942 je gospodarsko življenje v gradu in na grajskem posestvu potekalo v običajnem redu. V grad, ki je bil sicer brez stanovalcev, se je 5. avgusta 1941 zaradi nevarnosti pred nemškim izgonom naselil ženin brat Alojz Zavodnik

z Jesenic, ki se je takoj povezal s krajevnim odborom Osvobodilne fronte in postal aktivist za višnjegorsko območje.

Spomladi 1942 se je več partizanskih čet v grosupeljsko-stiškem okrožju združilo v II. grupo odredov, ki je imela svoj sedež na Kremenjku, 13. junija 1942 pa je zasedel Polževo tudi Proletarski bataljon Toneta Tomšiča pod poveljstvom Staneta Semiča - Dakija.

V noči s 14. na 15. junij 1942 je Codellijev grad doživel prvo srečanje s partizani. Zaradi prehrabnih potreb 700-članskega moštva, borcev II. grupe odredov in 100-članske partizanov proletarskega bataljona je bila izvedena prehrabna

akcija na posestvu barona Codellija. Iz grajske pristave so partizani odvedli govejo živino, konje in konjsko opremo. Iz grajskih prostorov pa so zaplenili različne oblačilne in druge predmete. V informacijskem vestniku 11. armadnega italijanskega korpusa je o tej akciji naslednji zapis: »Okoli 0.30. ure 15. 6. 1942, je v naselju Peščenik pri Višnji Gori okrog 150 upornikov odneslo baronu Codelliju razne predmete v vrednosti 8.000 lir ter odpeljalo živino v vrednosti 36.000 lir.« (nadaljevanje v prihodnji številki)

Franc Godeša

(učenc 3. razreda osnovne šole v jeseni 1943 v Codellijevem gradu)

DOGODKI Izola, Grožnjan

Praznik Primorske in praznik vstaje v Istri

V Domu upokojencev Izola so že tradicionalno počastili praznik Primorske. Številne stanovalce, njihove svojce, goste in zunanje obiskovalce so pozdravili direktorica doma Romina Zajc, predsednik ZB Izola Slobodan Radujko, predstavnik društva TIGR Miro Pance in Marjetka Popovski, ki je za vse udeležence prireditve izvedla koncert borbenih in partizanskih pesmi. V družbi svojih pevkv Cvet in laseh in s harmonikarjem Miranom Pečenikom je skupaj z vsemi navzočimi zapela in s tem izkazala spoštovanje in ponos do svoje Primorske! Bilo je zelo spoštljivo in hkrati čustveno.

V dvorani Društva Tito v središču Grožnjana v hrvaški Istri pa so se zbrali člani Udruge antifašista

Istre, istrskih društev Tito in številnih drugih društev in predstavniki Istre ter počastili 81. obletnico vstaje istrskega naroda in ustanovitve Grožnjanskega bataljona 9. septembra 1943. Pozdravi gostov so bili namenjeni polni dvorani obiskovalcev. Med njimi so bili tudi člani in predstavniki ZB Piran in ANPI ter številni občani z obeh strani meje. Kulturni program so oblikovale pevke klope Oleum, mladi harmonikaši in Marjetka Popovski, ki je s slovensko, hrvaško in italijansko revolucionarno pesmijo vso dvorano popeljala in skupno prepevanje in dobro razpoloženje, ki se je nadaljevalo tudi v družabnem delu srečanja.
D. I.

Počastitev praznika priključitve Primorske v Izoli

Prireditve v Grožnjanu

V METEŽU ZGODOVINE Prvi leti iz Nadleska

Reševanje ranjencev s Primorskega in Gorenjskega

Leta 1944, ko se je že bližal konec vojne, so razmere na Primorskem postajale vse težje. Zaradi vse številnejših partizanskih enot ter njihovega in sovražnikovega povečanega delovanja se je večalo število ranjenih borcev. Partizanska saniteta je nenehno dopolnjevala in gradila nove skrivne bolnišnice. Maja 1944 so zavezniki sporočili, da so v svoje bolnišnice v južni Italiji pripravljene sprejeti ranjene borce s pogojem, da partizani uredijo primerna letališča in ustrezna zbirališča ranjencev, evakuacijska oporišča.

Prvi letalski prevozi s partizanskega letališča v Nadlesku v Loški

nimi je bilo 52 mater z dojenčki.

Evakuacijska oporišča so oblikovali v Loški dolini in Beli krajini. Poti do njih so bile zelo nevarne, zahtevne in naporene. Zlasti to velja za daljše in številnejše Transporte.

Poleti 1944 so se boji z vse močnejšimi sovražnikovimi enotami po vsej Sloveniji močno razvneli. Partizanske bolnišnice so postajale pretesne. To pereče stanje so v štabu 9. korpusa, ki mu je poveljeval Lado Ambrožič - Novljan, sklenili razrešiti z evakuacijo ranjencev prek Notranjske v Italijo. Delne priprave so stekle 1. avgusta 1944, že pred koncem nemške ofenzive. Najtežje in najzahtevnejše breme

Čakanje na rešilni polet

dolini so se začeli julija 1944. Do 9. septembra je bilo s 13 poleti odpeljanih 608 ranjencev in invalidov. Letališče so v noči na 10. september napadle nemške in domobranske enote, zato je bilo opuščeno.

Z urejenega letališča pri vasi Otok blizu Metlike so septembra zavezniška letala s tremi poleti odpeljala 119 ranjencev. Decembra je bilo v Krasinovcu pri Črnomlju zgrajeno novo partizansko letališče.

Od 11. februarja do 26. aprila 1945 je bilo s 36 poleti na varno prepeljanih 2128 ranjencev. Tako so zavezniška letala z 51 poleti prepeljala 2855 ranjencev, invalidov in bolnih borcev, nekaj osebja in civilistov za spremstvo. Med prepelja-

je bilo na zdravstvenih delavcih in petih brigadah 31. in 30. divizije, ki so nosile in delno vozile ter vojaško varovale ranjene tovariše, saj je transport med drugim močno ogrožalo tudi deset sovražnikovih postojank v bližini nameravane poti. Tri brigade 31. divizije pod poveljstvom Staneta Potočarja - Lazarja so 13. avgusta najprej prevzele 30 ranjencev iz bolnice Franja pri Cerknem. Vozovi in tovornjaki so jih odpeljali do Želina in od tam se je začelo zanje in za borce nosače veliko trpljenje, naporen vzpon v Jagršču, prek Šebreljske planote, strmin Krnice, Oblakovega Vrha in Rzelja do Vojskega. Na tem 14-urnem napornem pohodu so omagovali ljudje in živina. Zvečer 14.

Počitek po naporni poti

avgusta je kolona krenila čez Mrzlo Rupo na Hudo Polje, kjer sta se ji pridružila bataljona Bazoviške brigade s 50 ranjenci iz bolnice Pavla, ki so že od 9. avgusta slabo oblečeni in prezebli, precej oddaljeni od bolnišnic, čakali na evakuacijo. V kolono so vključili tudi 15 ranjencev, rekonvalescentov in bolnikov iz premičnih bolnic korpusa. Tako je bilo skupno v transportu 95 ranjencev, invalidov in bolnikov.

Pri Otlici so 16. in 17. avgusta imeli daljši postanek z obrokom. Pregledali so kolono, dr. Pavla Jerina je s sodelavci postorila vse potrebno za ranjence in se vrnila v svojo bolnišnico. Igralska skupina 9. korpusa pa je ranjencem priredila slovesen miting, da so nekoliko pozabili na svoje težave.

Dolga kolona je 17. avgusta ob

Od otroštva sem vedela za te prenose ranjencev, saj je bil moj oče dr. Davorin Valenti in mi je o njih vedno pripovedoval. Kadar smo se peljali na morje, je vedno pokazal, kje so šli čez cesto. Na zadnjem prenosu se mu je pridružila tudi mama, Iva Valenti, ki je bila administratorica v štabu 9. korpusa. Nadaljevala sta v Trst, kjer je bil od 7. maja do 11. junija šef in pomočnik šefa Sanitetnega oddelka K. M. Trst GSS. 11. junija 1945 je bil imenovan za upravnika Vojnega okrevališča Rimske Toplice. Starši so se redno udeleževali srečanj v spomin na takratne dogodke.

sončnem zahodu z ranjenci, zdaj na tovornjakih, šla prek Cola in Podkrajja proti Bukovju. Prispela je proti jutru 18. avgusta. Sledil je počitek s toplim obrokom, medicinsko oskrbo ranjencev in bolnikov, zvečer pa premik do Strmice blizu železniške proge Ljubljana-Postojna. Najnevarnejši prehod čez glavno cesto med Kačjimi ridami in Planino ter železniško progno nad Ravbarkomando in Štrbcem je transport kljub bunkerjem, sovražnikovem streljanju in minometnemu ognju srečno prekoračil. Ranjeni so bili štirje borci. Uspešnost prehoda ceste in proge je bila zasluga Gradnikove brigade, ki je z močnim ognjem onemogočila delovanje sovražnikovih posadk.

Trnova pot v deževni noči po brezpotjih se je nadaljevala do podvrha Javornika in naprej do jase z lovsko kočjo na nekdanji jugoslovansko-italijanski meji. Strahotno izmučena in premočena množica borcev se je 19. avgusta v sončnem jutru razveselila prepotrebne počitka in hrane, ranjenci tudi zdravstvene oskrbe, vsi pa predvsem uspešno prehojene težavne in tvegane poti. Tu sta zaradi hudih naporov umrla ranjenca Lozo Zorič in Kalinov.

V nadaljevanju poti po Loški dolini se je oglasila harmonika in odmevale so partizanske pesmi. Večino ranjencev, invalidov in bolnikov so nato zavezniška letala z nadleškega letališča med 31. avgustom

in 6. septembrom 1944 prepeljala na zdravljenje v Bari in druga italijanska mesta. Evakuacija je bila izredno uspešna. Posebej gre priznanje štabu 9. korpusa, zdravstvenim delavcem, petim brigadam oziroma vsem udeležencem reševalne akcije ranjencev.

Nadaljevalo se je uspešno reševanje dveh velikih skupin z območij 9. korpusa. V večji skupini so bili ranjenci in bolniki iz treh premičnih bolnic, nekaterih zalednih komand ter nekaj aktivistov in zdravnikov iz civilne sanitete, skupaj okoli 230 ljudi. Po podobni poti, kot so se prebijali avgusta 1944, se je med 20. marcem in 7. aprilom 1945 med veliko sovražno ofenzivo tudi ta kolona prebijala peš. Varovali sta jo Prešernova in Vojkova brigada. Za zdravstveno oskrbo in soorganizacijo evakuacije je s sodelavci odgovarjal dr. Davorin Valenti. Težavne poti niso preživeli štirje bolniki.

Druga skupina, v kateri je bilo več kot 70 ranjencev in bolnikov iz premične bolnišnice 31. divizije 9. korpusa, se je 23. marca 1945 začela spretno izvijati iz močne sovražnikove obkolutitve iz vasi Novaki in Labinje pri Cerknem. Na poti do vasi Soča so »rinili z ranjenci in opremo med Krnom in Bogatinom več kot 2000 metrov visoko v dežju in snegu, lačni in prezebli do kosti« (dr. Pavel Jamšek). Na svoji poti so imeli dve žrtvi, prve dni maja 1945 so srečno prispeli v Trzič (Monfalcone).

Vsi trije primeri reševanja ranjencev so bili zelo uspešni. Iz teh primerov je viden zelo moralen odnos poveljnikov in borcev do ranjenih tovarišev. Za njihovo rešitev so bili pripravljeni žrtvovati tudi svoje življenje.

Četudi od teh dogodkov mineva že 80 let, pa je spominjanje nanje še živo, zlasti med borčevsko in mlado generacijo na Primorskem in Gorenjskem.

Jana (Valenti) Peserl

(Povzeto po knjigi Mirka Fajdige V objemu človečnosti, Ljubljana 1998)

DOGODKI Koprivnik

80. obletnica zmagovitih bojov

Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje, Krajevni odbor ZB za vrednote NOB Rudnik Šalka vas in Krajevna skupnost Rudnik Šalka vas smo 21. septembra pripravili že tradicionalno spominsko srečanje v Koprivniku. Tokrat smo po dveh zaporednih deževnih letih le dočkali lep sončen dan, kar je priveditvi dodalo prijetnejše razpoloženje in pritegnilo veliko število obiskovalcev. Kulturni program je odlično povezoval Vladimir Komljenovič, v njem pa so sodelovali moški pevski zbor Svoboda, Kočevska godba, recitatorica Irena Maržič, Slavica Marinkovič, ki je na harmoniki spremljala hčer Milo, in pevska skupina Šumsko voce.

Pred priveditvijo so Martin Peterlin, Gregor Košir in Andreja Katič ob spremstvu praporščakov in Partizanske spominske čete Franc Rozman - Stane iz Ljubljane položili venec k spominski plošči na

nekdanji osnovni šoli v spomin na padla Alojza Kolmana - Maroka, narodnega heroja, komandanta zaščitne brigade glavnega štaba NOV Slovenije, in Maksa Torbarja, vodjo rajonskega odbora Koprivnik.

Dan prej pa je delegacija (Martina Peterlin, Dragica Legvart in Zlatica Arko) najprej očistila vse spomenike, nato pa položila vence na Hribu pri Koprivniku, kjer stoji spomenik v spomin na zmagovite boje 8. in 10. SNOUB ter jurišnega bataljona 18. divizije, ki je 15. novembra 1944 popolnoma porazila I., II., in IV. udarni bataljon slovenskih domobrancev in dele XIV. SS-policijskega

regimenta ter SS-policijsko šolo za protigverilsko vojskovanje iz Stične; na grob neznanemu borcu, ki je padel leta 1943 ob lokalni cesti Koprivnik-Mirna Gora; pri spomeniku na križišču cest Koprivnik-Baza 20-Črnomelj, sedmim nezna-

nim padlim borcem 18. divizije, ki so padli pred 80 leti; na grob na pokopališču v Koprivniku, na katerem so imena 21 borcev, ki so v okolici Koprivnika padli v narodnoosvobodilnem boju.

Predsednica KO ZB Rudnik Šalka vas Martina Peterlin je v svojem nagovoru pozdravila vse navzoče, med njimi poslanca državnega zbora Predraga Bakoviča, predsednika ZB Ribnica Danila Divjaka in častnega člana ZB Kočevje Jožeta Oberstarja, še posebej pa slavnostno govornico, ministrico za pravosodje Andrejo Katič. Obudila je spomin na ustanovitev treh brigad - Levstikove, Kočevske in Ljubljanske - ter priključitev jurišnega bataljona in njihovega boja za osvoboditev Bele krajine.

Andreja Katič pa je v svojem toplem in srčnem govoru govorila o pogumu in veri v boljšo prihodnost vseh tistih, ki so se tako množično

odzvali klicu k uporu. Verjeli so v prihodnost v svobodni slovenski domovini, v kateri ne bo zatiranja, kjer bodo vladali solidarnost, enakopravnost in medsebojno spoštovanje. V te vrednote so verjeli in za to so tudi umirali. Poudarila je, da je treba ohranjati tradicijo in spomin na dogodke iz polpretekle zgodovine ter z njimi seznanjati sedanje rodove in jih naučiti ljubezni do domovine, strpnosti in sočutja do

sočloveka. Dotaknila se je tudi v teh mesecih aktualne romske problematike in poudarila, da morajo prav vsi odgovarjati za svoja dejanja.

Ob tej priložnosti je Andreja Katič izročila priznanji Pavlu Majerletu - Kukinu in Vasji Marinču, ki ju podeljuje ZBZB Slovenije za delo pri projektu Partizanski spomeniki na Geopediji in za ohranjanje spominskih obeležij.

Zlatica Arko

V SLIKI IN BESEDI

Rašica:

V spomin na požig prve slovenske vasi med drugo svetovno vojno je pred gostilno »Pri Špan« na Rašici potekala spominna slovesnost. Pred 83 leti so okupatorji obkolili vas Rašica nad Ljubljano, izgnali vaščane, vas pa požgali. Spomenik na hribčku nad cesto v začetku vasi priča o tem žalostnem dogodku. Vas je bila po koncu druge svetovne vojne obnovljena.

»Danes smo se tukaj zbrali, da bi obudili spomin na požig prve slovenske vasi Rašice,« je zbrane nagovoril državni sekretar za kohezijsko politiko Marko Koprivc. S tem pohodom ohranjamo in negujemo skupne vrednote domoljublja, tovarštva, enakopravnosti in solidarnosti. Znova smo se zbrali ljubitelji narave, pohodništva in spoštovanja vrednot polpretekle zgodovine, da bi se poklonili spominu na takratne dogodke. Živimo za svobodo in mir, današnji dan nas spomni, kako ranljivi smo in koliko v tem času, zaznamovanem z vojnami in številnimi žrtvami med civilisti, zlasti otroški-mi, pomeni mir.

Osmi tradicionalni pohod na Rašico so pripravile Zveza borcev za vrednote NOB Črnuče, črnuška četrtina skupnost in ZŠDČ. Začel se je v Parku narodnih herojev pri Osnovni šoli narodnega heroja Maksa Pečarja na Črnučah. Po prehojeni poti so se pohodniki zbrali pri gostilni Pri Špan, kjer je sledil kulturni program. Vодil ga je moderator Aleksander Kocić. Nastopil je MePZ KUD Svoboda Črnuče pod vodstvom pevovodje Marka Tirana. Zapeli so Jutri gremo v napad, Nabrusimo kose, Domovina naša je svobodna in Triglav, moj dom. Recitatorka Lidija Bizjak je recitirala pesem Ivana Minattija Veter poje. Mlajši pohodniki iz Osnovne šole narodnega heroja Maksa Pečarja so se predstavili z dvema recitacijama. Podpredsednik ZB NOB Črnuče Slavko Pečnik je priznanje »utrujen borec« za dolgoletno požrtvovalno delo v združenju podelil članu ZB NOB Črnuče Branku Pıklju.

Dragica Škrlep

Kobarid:

Pri mlekarini Planika v Kobaridu stoji spominsko obeležje, ki je posvečeno aktivistu Osvobodilne fronte Rajku Bergincu iz vasi Idrsko. Nemci so ga na tem kraju po hudem mučenju ustrelili 9. januarja 1944.

Obeležje so leta 1989 iz hrasta izdelali učenci Osnovne šole Simona Gregorčiča pod mentorstvom likovnega pedagoga Miloša Volariča. Od postavitve ga vsakih pet do šest let Krajevna organizacija ZB Kobarid obnovi s premazovanjem lesenega dela. Zdaj je obeležje dobilo še dodatno zaščito – kapa ga bo varovala pred vremenskimi nevšečnostmi, ki so vse pogostejše. Ob njem se ustavlja veliko turistov, saj mimo pelje Kobariška zgodovinska pot, katere del je tudi spomenik.

Vojko Hobič

Radovljica:

V Grajskem parku v Radovljici je bila 6. septembra spominna slovesnost pri spomeniku, ki ga je zasnoval Edo Ravnikar, ob njem pa so pokopani ostanke 28 junakov, padlih na Jelovici. Med njimi je tudi Jože Gregorčič - Gorenjec, partizanski poveljnik, komandant 1. grupe odredov za Gorenjsko, ki se je boril tudi v Španiji in so ga nemški vojaki 9. septembra 1942 ubili na Mošenjski planini na Jelovici.

KO ZZB NOB Radovljica - Lesce je tudi letos pripravil prireditev, na kateri so sodelovali praporščaki borčevske organizacije, pevski zbor Triglav Lesce - Bled z zborovodkinjo Matejo Praprotnik, recitatorki Osnovne šole Antona Tomaža Linhartarja iz Radovljice Kaja Zemljih in Ema Luna Letnar, voditeljka Suzana Adžič in Andrej Kokot, tudi režiser in scenarist dogodka.

Slavnostni govornik je bil Milan Kučan, prvi predsednik samostojne Slovenije. Med drugim je dejal: »Živimo v času govornice vojne, kopicenje orožja ne more prinese miru.« Opozoril je na negotovost in politične konflikte sodobnega sveta. Vojno, ki ji ni videti konca, imamo v naši bližini, drugo veliko žarišče je na bližnjem vzhodu. Samo mirovni dogovor bi uničevanju in moriji prinesel konec. Prav zato so spominne slovesnosti za borce in žrtve druge svetovne vojne po besedah govornika še vedno zelo pomembne. Spomnijo nas, da vojni spopadi niso rešitev, saj uničujejo življenja in imetje, sejejo strah pred prihodnostjo. Mir je mogoč samo z voljo politike.

Podobnih misli je bil tudi scenarist slovesnosti, na kateri so poudarili žrtve padlih za svobodo, tragedijo vojne za celotno skupnost, bratomorno vojno kot posledico okupacije. Prireditev se tudi ni izognila opozorilu pred porajajočim se neofašizmom vseh sort, ki v svetu, v katerem spet vznikajo vojne, ne pomeni nič dobrega. Vojna je, tako so povedali, poučna napaka, iz katere se ničesar ne naučimo. Zato moramo prenašati zgodovinska dejstva in oznanjati mir kot absolutno rešitev.

Andrej Kokot, foto: Zlata Demšar
grajski park.jpg

Cerovec:

Na jasi v gozdu Šohta pri Cerovcu je 13. septembra potekala slovesnost v počastitev partizanske bolnišnice Zima. Prireditev z namenom ohranjanja spomina na pomembnem kulturni spomenik humanosti in narodnoosvobodilnega boja ter v spomin na pogumne in požrtvovalne ljudi, ki so jo postavili in v njej delovali za dobrobit soljudi, je organiziralo Združenje borcev za vrednote NOB Celje.

Navzoče sta nagovorila Branko Verdev, predstavnik Združenja borcev za vrednote NOB Celje, in Samo Seničar, podžupan mestne občine Celje, ki sta poudarila pomen ohranjanja spomina na ta izjemno pomembni del zgodovine ter pohvalila sodelovanje mladih na tovrstnih prireditvah.

Prireditev si je ogledalo lepo število obiskovalcev, od katerih jih je kar nekaj tja prišlo peš, med drugimi tudi učenci devetega razreda Osnovne šole Ljubečna, ki so se pod vodstvom učiteljev odpravili izpred šole na Ljubečnik, pridružili pa so se jim tudi nekateri drugi pohodniki.

Za kulturni program je poskrbela Osnovna šola Ljubečna v sodelovanju z Osnovno šolo Dramlje in Osnovno šolo Franja Malgaja – podružnico Blagovna. Program je povezovala učenka Osnovne šole Ljubečna, učenci vseh treh šol pa so prireditev obogatili z različnimi instrumentalnimi, pevske in folklornimi točkami ter recitacijami pesmi enega najvidnejših predstavnikov pesništva iz časa NOB, Karla Destovnika - Kajuha.

Ob pomembnih dejstvih iz tistega časa je bil poudarjen tudi pomen miru in svobode, ki sta neprecenljiva in nikakor nista samoumevna in ki so nam ju naši predniki v času narodnoosvobodilnega boja priborili s svojo srčnostjo in veliko mero poguma.

Branko Verdev

Brežice:

V središču Brežic, pred rojstno hišo dr. Stanka Černelča, smo 16. septembra izvedli komemoracijo v spomin na ubitega zdravnika. Slovesnost je začel Bojan Kaplan, ki je zapel slovensko himno. Željko Srečkovič in Anton Bruderman sta bila navzoča s praporoma. Povezovalka programa Ida Ostreljč je vse navzoče lepo pozdravila in poudarila pomen komemoracije.

Predsednik združenja Tadej Škof je v kratkem govoru opozoril na pomen spomina in opomina na kruta dejanja, ki so se zvrstila med drugo svetovno vojno, ter z grenkimi besedami poudaril dejstvo, da se Brežičani premalo zavedamo pomena narodnoosvobodilnega boja v drugi svetovni vojni in dela dr. Černelča, ki je bil prvi zdravnik v naši občini. Predsednik je še dodal, da je največja žalost to, da so za njegovo smrt krivi domači izdajalci, ki so razkrili kraj, kjer je bila partizanska bolnica, medtem ko so kruto dejanje izvedli hrvaški ustaši.

Breda Videnič Kupljenik je recitirala nekaj Kajuhovih pesmi ter k njegovi rojstni hiši položila spominski venec. Po končani komemoraciji so bili vsi navzoči povabljeni k prijaznem klepetu.

Tadej Škof

Vaneča:

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja so se začele težave s spominsko ploščo, ki je bila posvečena prvemu vojaškemu spopadu treh partizanov z nekaj stotimi madžarskimi vojaki in njilaši. Boji so bili splet okoliščin, ko so 17. oktobra 1944 v Murski Soboti začeli aretirati vse sumljive osebe, saj je na Madžarskem zavladalo čudno razpoloženje. Horti je kapituliral. Skleniti je hotel mir z Angleži, toda oblast so s pomočjo SS-divizije prevzeli pripadniki madžarske fašistične milice, njilaši.

Dan pred 17. oktobrom so se v Brumnovi hiši zbrali aktivisti Osvobodilne fronte, med njimi je bil tudi Dane Šumenjak - Miran, znan vosovec, ki je prišel v Prekmurje (na poti v Budimpešto) z nalogo, da naveže stike in organizira obveščevalno službo, kajti glavni štab partizanske vojske je predvideval, da bo Prekmurje najprej osvobodila Rdeča armada. Partizani so se

umikali, potem ko so jih Madžari naključno odkrili, med umikom je padel Juš Kramar, trije partizani pa so nadaljevali umik proti Puconcem in Vaneči, kjer so bili 20. oktobra, ko so prenočevali na viničariji, izdani. Okrog opoldneva so bili poraženi. Kosi in Šumenjak sta bila ubita, Bojan Červič pa je preživel in dočkal svobodo.

Usoda plošče je bila potujoča: z viničarije, ki je bila podrt, se je preselila na bližnje gospodarsko poslopje. Ob menjavi lastnika pa se ni vedelo, kam s ploščo. Združenje borcev, ki je imelo status družbenopolitične organizacije, se je odločilo, da zgradi svoj dom – dom borcev in mladine. Dom je bil projektiran kot kmečka hiša, gospodarsko poslopje, kjer so prenočevali borci, pa predstavlja koruznik.

Pomen letošnje proslave je: točno pred 80 leti ob isti uri so bili boj partizani za cilje, ki smo jih dosegli. Govornik je bil Matjaž Nemeč, poslanec Evropskega parlamenta, Primorec, kot je bil s Primorskega poslanec Šumenjak, vosovec iz Trsta, ter glasbenica Marjetka Popovski iz Izole. V programu je sodelovala naša zvesta sodelavka, Osnovna šola Puconci, vodil pa jo je legendarni voditelj partizan, Milan Zrinski.

Naključje – 80 let, isti dan, ista ura, pravičnega s Primorskega (Dane Šumenjak, Matjaž Nemeč), ista zgodovinska usoda Primorske in Prekmurja!

Evgen Emri

Ledinska planota:

Teritorialna obramba Idrija je v pripravah na osamosvojitveno vojno in v obdobju vojnih spopadov v juniju in juliju 1991 večino svojih sil usmerjalo v delovanje na pomembnejših komunikacijah, ki vodijo skozi občino Idrija in naprej proti državni meji, ter na številna izpostavljena zračnodesantna območja, med drugim tudi na Ledinsko planoto.

Na širšem območju Ledin je bil od začetka julija 1991 nastanjen 139. diverzantski odred Teritorialne obrambe Idrija, poveljeval mu je pokojni Igor Telčič. Ker so bojne naloge tega odreda temeljile na razpršenem delovanju, ki je pokrivalo celotno območje takratne občine Idrija, so pripadniki odreda prav iz Ledin odhajali na različne bojne naloge bodisi v smislu varovanja kontrolnih točk bodisi priprave in nadzora prometnic, določeneh za rušenje. Prav prebivalci Ledin so s svojo pomočjo in razumevanjem veliko pripomogli, da je diverzantski odred uspešno opravljal svoje naloge.

120. jurišni odred Teritorialne obrambe Idrija, ki je bil največja enota v takratni idrijski Teritorialni obrambi, je pod poveljstvom Vladimira Sedeja bojne naloge izvajal na širšem območju občine Idrija. Iz njegove sestave je bila ustanovljena tudi bojna skupina z nalogo v naselju Govejk organizirati cestno barikado za nadzor prometa na komunikaciji Žiri - Idrija, ki povezuje Gorenjsko z dolino Idrijce.

Bojna skupina devetih teritorialcev iz jurišnega odreda je bila v Govejk poslana 27. junija 1991. Skupina je bila vpoklicana en dan pred glavnino odreda. Poveljeval ji je Janez Pivk, dotedanji komandir voda za ognjeno podporo v tem odredu, ki je bil eden najbolje usposobljenih, izkušenih in predanih starešin v enoti. Ker za izvidništvo na širšem območju v bojni skupini ni bilo dovolj vojakov, so se z Lovsko družino Dole dogovorili, da so gibanje po okoliških in stranskih poteh nadzorovali lovci. Skupina je na barikadi doživela marsikaj. Kadar so zaustavili kakšnega pripadnika JLA, je bilo tudi vroče. Če bi bilo treba, so bili pripravljeni posredovati z orožjem. Ob morebitnem približevanju večjih sil JLA pa bi barikado okrepili pripadniki drugih enot teritorialne obrambe ali milice, ki so bile v razdalji od pet do 20 kilometrov na območju Idrijskega in sosednjih občin. Bojna skupina je izvajanje nalog na barikadi v Govejku končala 7. julija 1991.

V spomin na cestno barikado, s katero so leta 1991 pripadniki Teritorialne obrambe Idrija ob podpori domačinov branili samostojno Slovenijo, je Območno združenje veteranov vojne za Slovenijo Idrija - Cerkljo ob podpori občine Idrija in pomoči ZVVS in domačih donatorjev na širši lokaciji barikade postavilo spominsko obeležje, ki je bilo odkrito 15. septembra letos.

Marijan Platiše

Gorišnica, Markovci, Hajdina:

Občinska organizacija ZB Hajdina je v sodelovanju z občino Hajdina 8. avgusta položila venec k spominski plošči na Osnovni šoli Hajdina. Slovesnosti so se udeležili podžupan občine Hajdina Franc Krajnc, praporščak Jurij Cvitanich in podpredsednik ZB za vrednote NOB Ptuj Anton Zver ter člani in predsednica občinske organizacije ZB Hajdina Terezija Mirkovič. Na stavbi

Hajdina, Zg. Pristava – spomenik kurirjem kurirske postaje TV 8, ki so 27. septembra 1944 padli v boju z enotami SS in orožniki.

V SLIKI IN BESEDI

Vitomarci

osnovne šole je plošča, posvečena 18 padlim domačinom v času narodno-osvobodilnega boja. Postavil jo je Občinski odbor Zveze borcev NOV 28. novembra 1953, izdelal pa kamnosek Gaiser s Ptujja.

Občinska organizacija ZB Markovci je 8. avgusta položila vence in cvetje k obeležju padlim kurirjem v Prvencih, pri osrednjem spomeniku padlim na pokopališču v Markovcih in na grobova padlih partizanov Natašine čete ter padlih kurirjev TV 8 A. V Bratislavcih smo obiskali spominsko obeležje na kraju, kjer so 6. februarja 1945 padli borci Natašine čete, in v Spuhlji spomenik kurirjem TV 8 A, kjer so v spopadu z nemško zasedo 6. decembra 1944 umrli Alojz Bezjak, Jože Janžekovič, Franc Kosec in Stan-ko Štrafela.

Dan spoštovanja vrednot NOB na Ptujskem smo počastili tudi z večernim branjem pesmi Karla Destovnika - Kajuha in Mateja Bora ter prižiganjem sveč pri spomeniku padlim borcem v Vitomarcih in pri pomniku v Trnovski vasi. Delegacija občinske organizacije ZB Gorišnica pa je 29. julija položila vence k spomenikom na pokopališču v Gorišnici in pri Toplakovi domačiji ter k spominski plošči na Domu gasilcev in krajanov v Murretincih.

S. B.

Markovci

Žlan:

ZZB KO Bohinj je 17. avgusta pripravil že 15. proslavo v počastitev prvega padlega talca Bohinja Franca Podlipnika in vseh žrtev druge svetovne vojne Bohinja. Potekala je na prireditvenem prostoru Hanssenove skakalnice na Poljah. V imenu predsednika ZB KO Bohinj Borisa Rožiča je vse navzoče pozdravila Mojca Černe, članica naše krajevne organizacije, in prebrala njegov govor. Tajnik KO Bohinj je v nadaljevanju predstavil še nekaj statističnih podatkov o delovanju organizacije. S kratkim pozdravom se je pridružil tudi župan občine Bohinj Jože Sodja.

Slavnostni govornik na prireditvi je bil predsednik ZB NOB Slovenije Marijan Križman. Zahvalil se je za priložnost, da lahko govori o vrednotah narodnoosvobodilnega boja na Bohinjskem, kjer se je upor začel takoj po okupaciji in ga simbolizira Franc Podlipnik s svojim aktivističnim delom. Bil je ustreljen kot talec, nato odpeljan v krematorij v Gradec, pozneje pa so bili posmrtni ostanke po zaslugi očeta Nikolaja pripeljani na pokopališče v Bohinjski Bistrici, kjer je pokopan. Križman je opisal tudi teže vojne in okupacije, saj je bil to apokaliptični spopad svetovnih razsežnosti. Prav tako je predstavil pomen Osvobodilne fronte, hrbtnice narodnoosvobodilnega boja in socialnega gibanja, govoril je o rdeči zvezdi kot simbolu miru, ki pa je za nekatere moteča in bi jo radi prepovedali. Prav tako bi radi po sodni poti prepovedali ZZB, ker ohranjamo spomin na narodnoosvobodilni boj, ker se upiramo politikantom in novodobnim revizionistom, saj nam taki želijo kratiti pravico do spoštljivega spomina na tigrovice, žrtve fašizma in nacističnega nasilja, padle borce in aktiviste, na vse, brez katerih danes v slovenski Istri, na Štajerskem in Prekmurju ne bi več govorili slovensko, prav tako pa tudi Primorska ne bi bila del sedanje slovenske države in ne bi imeli dostopa do morja.

S svojo prisotnostjo so nas počastili tudi predsednik ZB KO Škofljica Milan Rihter, predsednica Združenja ZB Radovljica Danijela Mandelj in podpredsednik ZB KO Barje Dušan Japelj.

V kulturnem programu so pevke Kulturnega društva Bohinj zapele nekaj partizanskih in domoljubnih pesmi, člani Gledališča ZB pa so recitali pesmi. Z enominutnim molkom smo se poklonili vsem žrtvam, nato je delegacija pred spominsko ploščo na stanovanski hiši Žlan 2 položila venček. Ob tej priložnosti se zahvaljujemo vsem organizatorjem proslave, nastopajočim, praporščakom in osebju gostišča Rožič, ki so pripravili topel obrok za pogostitev.

Martin Gorišek, foto: Maja Sušnik

Tešanj:

Pohodna skupina Karel Destovnik - Kajuh, delujoča v okviru Združenja za ohranitev vrednot NOB Zagorje ob Savi, se je 7. septembra udeležila slavnostne prireditve ob 80. obletnici osvoboditve mesta Tešanj, ki ga je pripravilo Udruženje antifašista Tešanj pod vodstvom tovariša Saliha Brkića. Celotna prireditev in praznovanje sta potekala v okviru praznovanja občine Tešanj. Osvoboditve so se po bitkah in žrtvah razveselili 9. septembra 1944.

Slavnostna prireditev je potekala v kulturnem domu. Svojo kulturo so predstavili mlade folklorne skupine, recitatorji in župan Suad Huskić s predajo priložnostnih daril. V nadaljevanju smo se v koloni, ki je štelja več kot 1000 udeležencev, s prapori pomikali do partizanskega pokopališča, kjer smo tudi mi položili venec v spomin. Ob koncu dneva smo bili povabljeni na pasulj in tovariško skupno srečanje.

Da nam bodo dnevi ostali še bolj v spominu, smo na poti domov obiskali tudi spomenik na Kozari. To je bila priložnost za druženje in ubujanje spominov na dogodke, ki ne smejo v pozabo, zato smo že dogovorjeni, da nas naslednja skupna pot pelje v Beograd, kjer bomo prisostvovali praznovanju 80. obletnice osvoboditve Beograda.

Jani Flis

Jurklošter:

Člani ZB NOB Brežice so se 31. avgusta odpravili v Jurklošter na spominsko komemoracijo ob 80. obletnici tragičnega dogodka na Njivicah. Spominsko obeležje je posvečeno borkam in borcem Kozjanskega odreda: Milki Gorjup (Trbovlje), Mihi Bračunu (Pišce), Mihi Kostanjku (Pišce), Francu Horženu (Skopice), Francu Taškarju (Loka) in Rudolfu Brkoviču (Stojanski Vrh).

Spomine na dogodek je obnovil Andrej Mavri, predsednik ZB za vrednote NOB Laško, program pa so oblikovali moški pevski zbor Jurklošter, Hermina s harmoniko in naša Breda z recitacijo. Po končani komemoraciji smo prisostvovali še prazniku krajevne skupnosti Jurklošter, kjer s ponosom počastijo svoj praznik.

Letos je bila 80. obletnica Jurkloštrske republike, osvobojenega ozemlja sredi okupirane Evrope z vsemi atributi ljudske oblasti. Kot je poudaril minister za gospodarstvo, turizem in šport Matjaž Han, se moramo partizanskemu boju in zmagi partizanov zahvaliti, da imamo Slovenci svoj jezik, kulturo in državo.

Tadej Škof

Predjama:

Člani ZZB za vrednote NOB Jesenic in Bohinja smo se 30. avgusta z okoli 40 člani skupaj z ZZB za vrednote NOB Postojna udeležili proslave ob 80. obletnici ustanovitve Jeseniško-bohinjskega odreda v Predjami pri Postojni. Pred odhodom 3. bataljona Prešernove brigade v Godovič je bil izločen iz bataljona in določen za jedro novega Jeseniško-bohinjskega odreda. Člani so bili seznanjeni z nalogami in delovnim območjem, predvsem pa da bodo odšli v Bohinj. Najpomembnejša naloga je bila nadzorstvo nad Bohinjem, dolino Radovne, Jelovice, okolico Bleda in Jesenic ter zgornjesavske doline z nalogo zbiranja hrane, zlasti živine, ki so jo pošiljali na Primorsko. Glavna naloga odreda pa je bila mobilizacija. Ukaz za ustanovitev odreda je štab 9. korpasa dobil od glavnega štaba po radijski zvezi.

Za prvega komandanta odreda je bil postavljen komaj 22-letni Franc Jernejc - Milče, ki se je vrnil z oficirskega tečaja v Metliki, pred tem pa je bil načelnik brigadnega štaba. Ob prihodu v Postojno so nas sprejeli člani ZB KO Postojna s predsednico Katjo Vuga, predsednik AVNOJ Slovenija Franko Pleško in praporščaki. Pri spominski plošči v Predjami smo pripravili krajši kulturni program z recitacijami in igranjem partizanskih pesmi na harmoniki ter slavnostnim govornikom Aleksandrom Jernejcem, ki je na kratko predstavil delovanje odreda pod vodstvom njegovega očeta Franca. Franko

Pleško pa nam je opisal dogodke izpred 80 let na območju Postojne in bližnje okolice ter zdajšnje stanje na tem območju. Z minuto molka smo se poklonili vsem padlim in pri spominski plošči položili venček in cvetje. Ob vračanju smo se poklonili padlim borcem na partizanskem pokopališču v Postojni.

Martin Gorišek

Uskavnica:

V prijetno toplem, rahlo oblačnem dopoldnevu smo se 7. septembra zbrali na proslavi na Uskavnici ob spominskem znamenju pri sirarni, ki spominja na bitke Jeseniško-bohinjskega odreda in štiri padle borce. S kulturnim programom smo počastili spomin na dogodke pred 80 leti. Proslavo smo izvedli v sodelovanju z ZZB KO Jesenice in našim KO ZB Bohinj. V uvodu

smo pozdravili navzoče predstavnike iz KO Jesenice - Žirovnica, Zasip, Radovljica ter člane naše organizacije in praporščake. Na proslavi je bil navzoč tudi Aleksander Jernejc, sin prvega komandanta JBO. Nasil je originalni prapor Jeseniško-bohinjskega odreda iz leta 1944, ki ga je skupina borcev ob osvoboditvi Beograda istega leta, 20. oktobra, v skrajno slabem vremenu odnesla na vrh Triglava. Aleksander Jernejc je bil tudi slavnostni govornik. V svojem nagovoru je orisal pot očeta Franca kot komandanta JBO in delovanje odreda na območju Bohinja. Proslave se je udeležil tudi sin drugega komandanta JBO, Ivana Lebara, Vane Lebar, ki je orisal tok takratnih dogodkov po pripovedovanju očeta Ivana.

V kulturnem programu je nastopila recitatorka Majda Gričar, ki je recitala pesmi borke JBO Drage Ulčar - Sonje. Za glasbeni del pa je poskrbel harmonikar Žiga Grm. Po uradnem delu proslave je sledilo druženje pred kočjo Planinskega društva Srednja vas na Uskavnici.

Martin Gorišek

Robidišče, Breginj:

Andrej Bolčina, ki ga poznamo po kritični besedi, njegove članke pa beremo tudi v Svobodni besedi, je bil pobudnik in organizator izleta prijateljev v Breginjski kot v spomin na dneve pred 77 leti, ko je bil kot mlad miličnik poslan na Tolminko, da varuje našo zahodno mejo. Obenem pa so udeleženci, med katerimi je bil tudi avtor članka, počastili praznik priključitve Primorske k matični domovini.

Zbrali smo se v Kobaridu in se odpeljali v Breginj. Zbiralec in lastnik zasebnega muzeja Zdravko Mazonar nas je sprejel pred hišo, v kateri ima muzej. Prisluhnilo smo pripovedi o nastanku muzeja, zatem pa nas je Zdravko popeljal skozi prostore. Videli smo zanimive etnološke in arheološke predmete, ki jih je našel ali izkopal, pa tudi vojaške predmete iz prve in druge svetovne vojne. Njegova mama nas je presenetila z domačimi štruklji. Ob tej priliki smo se srečali tudi z Srečkom Rosičem, domačinom, ki se je poznal z nekaterimi slušatelji šole za miličnike v Tacnu.

Zatem smo si ogledali muzej starega Breginja, spomenik beneške arhitekture. To je vse, kar je ostalo od potresa, ki je ta del Slovenije prizadel v letu 1976. Predsednik Turističnega društva Breginj Pavel Tonkli nam je pripovedoval o Breginju, njegovi arhitekturi, prebivalstvu in dveh potresnih sunkih v letu 1976, ki sta dodobra spremenila kraj in tudi ljudi. Ogledali smo si obnovljene hiše, v njih pa majhne prostore s kuhinjo, spalnico in dnevnim bivalnim prostorom, na koncu pa še razstavo o potresu, ki je v večnamenski dvorani, urejeni v stavbi muzejskega kompleksa starega Breginja.

Pot nas je zatem vodila skozi vas Logje čez Nadižo v hrib na drugi strani, v vas Robidišče, kjer je Andrej Bolčina služboval v letu 1947. Pri kosilu nam je pripovedoval anekdote, ki jih je doživel v tej vasi, pa tudi težave domačinov, ki so imeli posest na drugi strani meje in so morali dnevno hoditi čez mejno črto.

Na izletu so bili publicista, borca za samostojno Slovenijo, zakonca dr. Spomenka in dr. Tine Hribar, Tončka in Branko Celar, veteran vojne za Slovenijo, upokojeni načelnik mejne službe pri generalni policijski upravi RS, zakonca Kostanjevec, veteran vojne za Slovenijo Jože, upokojeni bančni uslužbenec in upokojenka Nada Kostanjevec, hči Andreja Bolčine, zakonca Angelca in Ivan Peternej, ki je bil leta 1947 med udeleženci, ki so v Breginjskem kotu »prestavljali« mejno črto, ter seveda Andrej Bolčina.

Vojko Hobič

NAŠ POGOVOR

Alenka Auersperger, novinarka Dokumentarnega programa TV Slovenija, scenaristka, režiserka, avtorica knjig *Iskalci grala* (2004) in *Česar mi starši niso povedali* (2023).

Spontana germanizacijska prizadevanja?

Alenka Auersperger se že več desetletij raziskovalno ukvarja z vprašanjem (oživljanja) organiziranega delovanja nemško govoreče skupine (»nemške manjšine«) v Sloveniji. Njeno delo je zbudilo različne, tudi kritične odmeve, ker razkriva sistematična (bolj ali manj prikrita) prizadevanja te skupine za priznanje obstoja nemške manjšine v Republiki Sloveniji, ki so vzniknili s samostojno državo. Ta prizadevanja temeljijo na zavračanju avnojskih sklepov, nikakor niso »spontana« in vezana le na oživljanje kulturne dediščine kočevskih Nemcev. Ostanki nekdanjih Kočevarjev so v boju za priznanje manjšinskega položaja nemško govorečih prej trojanski konj, ki ga bogato hranijo in zalivajo z ideologijo izpred devetdesetih let različna društva, kot je Heimatdienst.

Dr. Maca Jogan

S samostojno državo RS so se začele pojavljati tudi razlage o tem, da so bili pripadniki nemško govoreče narodne skupnosti na Slovenskem žrtev »komunizma«, začeli so potekati postopki zgodovinsko neupravičenega in nepravilnega vračanja velikega premoženja nekdanjim lastnikom ali njihovim potomcem, postopno se je vedno bolj odkrito predstavljala kočevska kultura in na to oprte zahteve po priznanju nemške manjšine v RS. S tem povezano se bolj ali manj odkrito kažejo tudi težnje po ponovnem (ne le kulturnem) prisvajanju slovenskega ozemlja, zlasti Štajerske.

'Prisvajanje' je morda pretrda beseda. A če bi se spomnili, kaj sta - že leta 1997 in pred tem - pisala dva ugledna slovenska znanstvenika dr. Marjan Žnidarič in dr. Dušan Nečak, bi se lahko zamislili. Dr. Žnidarič nas je v »7 D« 12. februarja 1997 spomnil: »Pred tisočletjem Slovenija ni bila tako mala podalpska država, proti današnjim borim 20.000 kv. km je zasedala razkošnih 70.000 kv. km. Kar težko verjamemo, da je obsegala del Furlanije, Ziljsko dolino, vzhodno Tirolsko, da je segala do Dunaja, do Blatnega jezera ... Nemški fevdalci in cerkvena gosposka so začeli načrtno naseljevati Nemce na slovenskem ozemlju že v 10. stoletju, v 14. stoletju so naselili v njegovem osrčju, na Kočevskem Nemce s Koroške, do srede tega tisočletja smo Slovenci izgubili že več kot polovico ozemlja.« S tem v zvezi je pojasnil: »Tako je lahko nemška buržoazija pred sto leti 'skrbela', da na slovenskih tleh ne bi bilo ogroženo nemštvo in njegove stoletne pravice.«

Kateri pojavi so vas posebej spodbudili, da ste začeli raziskovati ozadja teh teženj?

Prizadelo me je potvarjanje nekaterih avstrijskih zgodovinarjev. Prof. dr. Nečak bi temu dejal: »Poskus satanizacije slovenske/jugoslovanske strani in takratne oblasti«. (v Pogled na delo Stefana Karnerja

čim bolj vtisnil duh komunizma, katerega žrtev naj bi bili pri nas pripadniki nemško govoreče skupine. (Vestnik, 12. junija 1945).

Po kakšnih poteh se širi poživitvena germanizacija v Sloveniji, kakšen vpliv ima pri tem Heimatdienst? Katere organizacije in društva predstavljajo širšo mrežo in kakšna je vsebina njihovih prizadevanj? Kakšno je stanje v tem desetletju?

Društva, zveze, združenja, krovnice, delovne skupnosti. Težko bi jih prešteli. V zadnjem času je močno prisoten Verband der deutschen altösterreichischen Landsmannschaften (VLÖ). Namen združenja volksdeutscherjev, ustanovljenega 1954, je zastopati interese različnih skupin pregnancev, katerih materni jezik je nemščina z območij nekdanje Avstro-Ogrske

Sprašujem se tudi jaz, ali je tudi borčevska organizacija postala kulisa, ki naj bi prikrla čezmejno delovanje neprijaznih organizacij iz tujine v Sloveniji. (Več o tem v knjigi Glas drugega, ki je pravkar v tisku pri založbi Sophia).

monarhije. V tem združenju je tudi Landsmannschaft der Deutsch-Untersteirer, organizacija pregnancev nemških Spodnještajercer. Podpira jih Heimatdienst in nekatere slovenske organizacije na Koroškem.

Kärntner Abwehrkämpferbund (Koroško obrambno bojno združenje) je ustanovljeno leta 1955. V predstavivah se še danes ukvarja s temami kot so: Windische zvesta Koroška, Teror Titovih partizanov, slovanski agresor ... Njihov vodja Fritz Schretter je bil med prvimi na Koroškem, ki je dal leta 1996 deželnemu zboru in takratnemu deželnemu glavarju dr. Christophu Zernattu poslanski predlog, naj dežela Koroška začne »subvencionirati in nasploh podpirati Društvo Kočevarjev staroselcev kot pomembno kulturno organizacijo Kočevarjev v Sloveniji«. (Bakh-Pot, št.16/ december 2003).

S Kärntner Abwehrkämpferbund sodeluje Kärntner Heimatdienst (Koroška domovinska služba), ki je dal pomemben pečat Koroškemu referendumu leta 1920. Čeprav je bil z Državno pogodbo o obnovitvi neodvisne in demokratične Avstrije (ADP) prepovedan, je leta 1957 obnovljen in okrepljen. Tudi ta podpira Društvo Kočevarjev staroselcev. Slovenski vladi, EU in državam po svetu, piše omejenjena 'služba' resolucije, zahtevke za vrnitev premoženja, prepričuje javnost, da bi morali imeti ostanki Nemcev v Sloveniji prav takšne

pravice kot jih imajo Slovenci na avstrijskem Koroškem, nastopa z grožnjami ... Po drugi strani pa se sklicuje na pomiritevne uspehe konsenzne skupine.

Delovanje Heimatdiensta pa je vedno bolj pokroviteljsko segalo preko državne meje, saj se je eden vodilnih politikov Andreas Mölzer vse bolj vpletal tudi v notranje politične odnose Slovenije. S katerimi dejanji pa je to izražal?

Dejal je, da bi bilo Sloveniji dobro svetovati, če bi končno stopila iz sence Titovega komunizma, saj v tej državi članici Evropske unije še danes veljajo nesrečni sklepi AVNOJ-a, ki so usmerjeni predvsem proti Nemcem [volksdeutscherjem]. »Zaradi tega je preostala manjšina nemških Staroavstrijcev v vsakdanjem življenju izpostavljena številnim diskriminacijam, do te mere, da slovenski jezikovni zakon skoraj onemogoča izpis nemških naslovov tudi v zasebnih prostorih. Toliko bolj obžalovanja vredno je, da je Evropska unija apatična do vprašanja 'starih nemških Avstrijcev' v Sloveniji.« Opisal je svojo izkušnjo: »Ko je avtor teh vrstic pred štirimi leti poslal pisno vprašanje Evropski komisiji, je prejel le skopo informacijo, da so 'slovenske oblasti odgovorne za zagotavljanje varstva pravic pripadnikov narodnih manjšin na svojem ozemlju«. Dodal je, da še danes čakajo Nemci in Staroavstrijci ukrepanje slovenskih oblasti«. (Andreas Mölzer, Keine Einmischung von außen, Der Kärntner, oktober 2009.)

Se je Mölzer pošalil leta 2009, ko je v evropskem parlamentu zahteval »da bi bil že čas, da se začnejo tudi v Sloveniji znova uporabljati nemška krajevna imena za Ljubljano, Maribor, Celje in Ptuj? Hkrati pa je, kot so povzele Novice, 23. oktobra 2009, dobesedno poudaril: »Nenazadnje so imeli Ljubljana (Laibach), Maribor (Marburg), Celje (Cilli) in Ptuj (Pettau) še pred sto leti večinsko nemško prebivalstvo.« Kaj to pomeni? Angelika Hribar je tedaj svarila, da je strategija, ki jo Heimatdienst zasleduje s svojim sodelovanjem v konsenzni skupini, več kot očitna - »skušati namreč asimiliranje slovenskega naroda, ki ga že desetletja uspešno opravlja na Koroškem, razširiti - pod krinko pomoči za nemško skupnost v Sloveniji - tudi na slovensko državo.« Od marca 2022 je Andreas Mölzer novi predsednik Koroškega Heimatdiensta.

Zamenjal je dolgoletno predsedovanje dr. Josefa Feldnerja, ki je bil deležen številnih očitkov: »Zakaj skuša narediti stalno iz storilcev žrtve in od nas zahteva, da naj se odgovemo tradiciji NOB? Zakaj stalno njegovi lokalni funkcionarji napadajo dvojezično šolstvo? Zakaj torej, če s spravo misli resno?« Tako je spraševal mag. Vladimir Smrtnik. »Dialog je le taktika Heimatdiensta«, so se strinjali koroški Slovenci. »Za nas sta merodajna edino vlada in 7. člen«.

Brez sramu so pristaši nemško

govoreče skupnosti pred leti začeli organizirano delovati na dan, ko je 1941 stopila nemška vojska v Celju v narodni dom; to je potekalo ob podpori koroškega Heimatdiensta. Bi morda najprej v ključnih točkah predstavili, kakšno vlogo ima (je imela) ta nemško-brambovska organizacija na Koroškem? Je njena usmeritev trdna in stalna, ali je odvisna tudi od posebnih lastnosti vodje?

Je trdna. Saj ji stojijo ob strani 'nemško govoreči' in drugi 'podporniki' društev omenjene etnične skupine iz Slovenije. Po drugi strani pa postaja zaradi razpadajoče konsenzne skupine - v sestavi Josef Feldner, Stefan Karner, Bernard Sadovnik, Heinz Stritzel in Marjan Sturm - dokaj krhka. Pri omenjenem dogodku v Celju, so poleg koroškega Heimatdiensta sodelovale tudi druge 'zaščitne' organizacije iz Avstrije. Osupljivo ob tem je bilo priznanje enega izmed udeležencev celjskega srečanja, ki se je branil, češ, da je sam predsednik društva nemško govorečih v Sloveniji in hkrati predsednik Krajevne organizacije ZB. Ob podobnem dogodku stikov ZB s Heimatdienstom in Südmark je Mihael Petrovič že leta 2013 zastavil vprašanje: »Se mar tukaj ne bi dalo vprašati, koliko je to dobro za Slovenijo, predvsem pa, ali je takšno bratenje predsednika grosupeljske borčevske organizacije združljivo z vrednotami ZZB NOB?« (Kočevski utrip, november 2013).

Sprašujem se tudi jaz ali je postala tudi borčevska organizacija kulisa, ki naj bi prikrla čezmejno delovanje neprijaznih organizacij iz tujine v Sloveniji? (Več o tem v knjigi Glas drugega, ki je pravkar v tisku pri založbi Sophia).

HEJ, MAMICA...

»Hej, mamica, kaj iščeš tod okrog?«
»Prinesla v košu sem vam malo kruha
in jabolk. Sama špiža suha.
To, kar nam dal je ljubi bog ...«

je rekla vsa izpita od nadlog.
A nam, ki lačni in prezeblji tam smo ždeli,
se zdelo je, da smo tedaj prejeli
najbogatejši dar iz revnih rok.

Nada Dragan - Živa
(Odlomek)

POPRAVEK

V septembrski številki Svobodne besede je v prispevku M. Jogan »Če sam je, pasti mora še junak« (na strani 8 v tretjem stolpcu) prišlo do manjše napake. Pravilno bi se naslednji stavek moral glasiti: Med temi varuhi »svete katoliške cerkve« (je najbolj izstopal Anton Mahnič (bogoslovni profesor v Gorici, odločen zagovornik »ločitve duhov« na Slovenskem), po katerem pesnik uničuje krščanstvo in zastruplja ljudi, saj da »cvet otroven narodu podarja«.

V METEŽU ZGODOVINE *Pesniška dolina*

Rupnikova obrambna linija

Nemške vojaške enote so se ob napadu 6. aprila 1941 tako rekoč sprehodile skozi Slovenske gorice, saj posebnega odpora kraljeve jugoslovanske vojske ni bilo nikjer. Tudi obrambna linija v Pesniški dolini kot del Rupnikove linije ni omogočala nobenega odpora.

Rupnikova linija ali Rupnikova črta je sistem utrd, ki jih je Kraljevina Jugoslavija na ozemlju zahodne Slovenije začela graditi pred drugo svetovno vojno kot obrambo pred italijanskim napadom. Ime je dobila po jugoslovanskem generalu slovenskega rodu Leonu Rupniku. Zelo majhen del te linije, ki je v glavnem potekala na zahodu Slovenije na meji s Kraljevino Italijo, je tudi v Slovenskih goricah. Gre za del 6. sektorja Rupnikove linije, ki so ga najpozneje začeli graditi in je zajemal predele od Črne na Koroškem do Markovcev pri Ptuj, torej ob severni meji po Slovenskih goricah, v glavnem po Pesniški dolini od Košakov, Pesniškega dvora, Pernice, Ruperč, Hrastovca, Lormanja, Gočove, Biša in Trnovske vasi v smeri Vitomarcev in Destrnika proti Ptuj. Za gradnjo utrd v zahodni Sloveniji so bile sestavljene posebne gradbene ekipe, ki so leta 1935 štejele okoli 15.000 ljudi, razporejenih v dvanajst oddelkov. Pet jih je delovalo ob italijanski meji, en na avstrijski, in šest na madžarski meji. Na začetku so oddelke sestavljali predvsem vojaki, ki so do leta 1937 gradili predvsem ceste in drugo infrastrukturo. Do leta 1939 se je število graditeljev povečalo na 40.000, graditi pa so začeli betonske bunkerje in druge utrjene položaje. Gradnja je potekala dokaj hitro vse do anšlusa marca 1938, ko si je Nemčija priključila Avstrijo. To je bil za vlado in vojsko Kraljevine Jugoslavije znak, da je treba ukrepati pri zavarovanju severne meje. Zato so se že spomladi 1939 odločili, da del gradbenih strojev in mehanizacije premaknejo z zahoda na sever Slovenije. Začela se je gradnja 6.

Eden od bunkerjev Rupnikove linije ob Pesnici

odseka Rupnikove linije med Črno na Koroškem in Markovci pri Ptuj. Ob nemškem napadu na Poljsko 1. septembra 1939 je gradnjo prevzela vojska. Ta je vpoklicala veliko število rezervistov, ki jih je nato uporabila kot gradbene delavce.

Gradnja tega odseka v Pesniški dolini je počasi potekala, leta 1940 so vpoklicali veliko rezervistov, ki naj bi pospešili dokončanje linije. Znani so primeri teh vpoklicev za območje Zamarkove, Lormanja in Gočove leta 1940, ko so moške uradno vpoklicali na vojaško usposabljanje. Na to usposabljanje so morali tudi s konji. Zaradi pomanjkanja denarja, začetka druge svetovne vojne in potrebe po utrditvi preostalih mej Kraljevine Jugoslavije so bili načrti leta 1940 močno skrče-

ni. Prvotni načrt se je zgledoval po francoskih in čeških utrdah, ki so bile zasnovane iz manjših bunkerjev in večjih podzemnih utrd, razporejenih v dve obrambni črti. Zaradi finančne stiske, pomanjkanja časa in nemške okupacije Češkoslovaške, od koder je bilo uvoženega veliko gradiva za utrdbe, so načrte močno spremenili. Gradnjo velikih podzemnih utrd so prekinili, osredotočili pa so se bolj na gradnjo manjših bunkerjev in utrd. Kljub tem spremembam pa do aprilske vojne 1941 mnogo utrd ni bilo dokončanih in nikoli niso služile svojemu namenu. V osrednjih Slovenskih goricah je največ bunkerjev ali protitankovskih in protipehotnih utrd ter mitraljeških gnezd ohranjenih med Hrastovcem, Zamarkovo, Lor-

manjem, Voličino in Gočovo. Velike težave je povzročala že sama gradnja, saj je Pesniška dolina poznana po poplavih reke Pesnice. Njene razlite vode so zalile veliko utrd, ki niti niso bile dokončane, saj so v mnogih še danes vidni ostanki opažev za betoniranje. Objekti so bili različnih dimenzij in so jih gradili na robu doline ali tudi med njivami in travniki. Lep primer so objekti za vasjo Gočova proti Bišu in Trnovski vasi. Najdemo jih tudi ob cesti med Trnovsko vasjo in Vitomarci ter v smeri Destrnika.

Temeljna težava tega dela 6. odseka Rupnikove linije je bila, da so se dela zavlekla vse do aprilskega napada in okupacije Kraljevine Jugoslavije leta 1941 in da vojaške posadke ob napadu niso bile niti pri-

merno opremljene in oskrbovane, še manj pa motivirane za obrambo. Oficirji so pred napadom množično zahajali v bližnje gostilne, največ v gostilno Pečovnik v Gočovi. Tam so se med srbskimi in hrvaškimi oficirji pogosto vneli prepiri. Pijančevali so tudi vojaki, ki so pijačo nabavljali pri domačinih. Tudi med vojaki srbske in hrvaške narodnosti so se občasno vneli prepiri, ki so včasih prerasli tudi v pretepe.

Odpora zoper nemške napadalce aprila 1941 ni bilo. Dobro opremljeni in vrhunsko usposobljeni nemški vojski, ki so s svojimi enotami mejo na severu pri Radgoni in Cmureku že 6. aprila prešli brez težav in nadaljevali prodiranje proti Ljutomeru, Lenartu in Ptuj. Posadke jugoslovanske vojske v bunkerjih so bile majhne, njihova vojaška oprema je bila zastarela, sistem zvez neučinkovit, jugoslovanski vojaki niso imeli dovolj hrane in streliva, zato ne preseneča, da niso zmogli tako rekoč nobenega odpora. Številni so se razbežali ali vdali nemški vojski, vojaško opremo (puške, puškomitraljezi in strelivo, ročne bombe) pa so pustili v bunkerjih in utrdah. Na območju Gočove so to opremo kmalu po okupaciji deloma zbrali in zakrili nekateri prebivalci Gočove in Voličine (Pečovnik, Matjašič, Kurbus, Muršak, Srečko in Jože Rojs). Ivan Muršak je sam pobral dva mitraljeza, nekaj tisoč kosov streliva in precej ročnih bomb ter vse skupaj zakopal v ilovnata tla svoje zidance. Z razmahom narodnoosvobodilnega boja 1943-1944 so pobrano in skrito orožje predali partizanskim kurirjem za oborožitev partizanskih enot na Pohorju in Kozjaku. V bunkerjih in okoli njih je ostalo veliko ročnih bomb, s katerimi so domačini neprevidno ravnali. Najbolj je znan primer iz Viničke vasi, kjer je bilo ob eksploziji ubitih nekaj ljudi. Dogodek je popisana tudi v šolski kroniki Osnovne šole Voličina.

Dr. Marjan Toš

ZLOČINI OKUPATORJEV *Vavta vas*

Mavsarjevi so ostali brez očeta

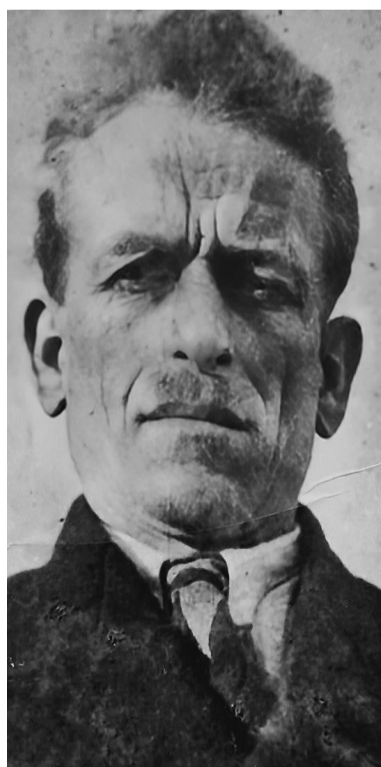
»Dvanajst jih je bilo iz Podhoste, eden iz Loške vasi in dva iz Meniške vasi. Italijani so jih prijeli skupaj z drugimi domačini in vse prignali na zbirno mesto ob Bolfovem praznem konjskem hlevu ob cesti na koncu Podhoste. Nagnali so jih v hlev in z izdajalčevega seznama so bili prebrani priimki in imena šestnajstih partizanov. Manjkal je Franc Avguštin (Kresetov) iz Meniške vasi, ker se mu je italijanski raciji posrečilo izmakniti. Istočasno s temi petnajstimi izdanimi partizani je bil ustreljen tudi nekaj dni prej ujeti partizan Janez Šercelj (Frtnatov Anze),« je zapisal pokojni Karlo Oblak ob 50. obletnici krvave morije v Vavti vasi, ki se je zgodila 16. avgusta 1942.

Kar enajst od teh ustreljenih talcev je zapustilo skupno šestindvajset otrok, trije pa so se rodili kmalu po njihovi smrti. Med temi žrtvami, položenimi na oltar svobode, je bil tudi Jože Mavsar, star 39 let, tesač in oglar, poročen in oče petih otrok iz Meniške vasi. Bil je v gradbe-

ni skupini za gradnjo partizanskih stavb v Rogu.

V revni bajti, tako so imenovali napol leseno in napol zidano hiško, so v Meniški vasi ostali sami žena Elizabeta in pet otrok. Žena Elizabeta je znala nemško, ker je bil to njen materni jezik. Med vojno, kadar so Nemci patrolirali skozi vas, so se ustavljali pri njej, ker so z njo lahko poklepetali. Velikokrat so ji pustili kakšno konzervo, kar je pomagalo tešiti lakoto njeni družini. Nekateri vaščani so jo zaradi tega gledali postrani, a izdajala ni nikoli. Po vojni je dobila skromno pokojnino po padlem možu, v poznih letih je postala dementa in nekateri starejši Menišani se je še spominjajo, kako je na stara leta posedala na soncu pred bajto in prepevala nemške pesmi.

Mavsarjeva družina je živela revno, pridelovala je hrano na majhni njivi in se krepčala z mlekom krave, ki so jo imeli v hlevčku. Mama je hodila na tabrh (dnino) in tudi od tam prinašala otrokom hrano. Otro-

Jože Mavsar

ci so hodili v topliško šolo in vsaj starejši so jo morali kmalu zapustiti in oditi v gozd za zaslužkom, ob pomoči države pa so skoraj vsi prišli do poklica.

Jože, najstarejši, je ostal na domačiji, zgradil je novo hišo in rod Mavsarjev se v Meniški vasi nadaljuje. Lojze je postal miličnik in si je življenje ustvaril v Ljubljani. Štefan, najmlajši, se je izučil za kleparja in je odšel na delo v Nemčijo, od koder se je vrnil bolan. Edina hči Mavsarjevega Jožeta, Elizabeta - Betka, je umrla v nesreči tovornjaka, ki se je prevrnil na cesti v Rogu.

Franc Mavsar je obiskoval kmetijsko šolo na Grmu in delal nekaj časa v kmetijski zadrugi kot traktorist, potem pa se je zaradi boljšega zaslužka zaposlil v Gozdnem gospodarstvu v Podturnu. Bil je sekač in dobil je v roke eno prvih motornih žag, s katerimi so drevesa le podirali in jih razžagali, klestili pa so jih drugi s sekirami. Leta 1962 se je poročil, kupil eno od izpraznjenih kočevskih hiš v Poljanah in si tu

ustvaril družino. Leta 1991 je dočkal upokojeve. Veliko veselja je imel z obdelovanjem lesa. V pokoju ni miroval, oblikoval je predmete iz odpadlega lesa, ki ga je prinašal s svojih pohodov po gozdu. Izdelke je največkrat podaril. Bil pa je tudi strasten gobar. Sinu je pomagal pri gradnji hiše, pa tudi vaščanom je rad priskočil na pomoč.

»Oče je bil delaven, pošten, priljubljen pri sodelavcih in vaščanih ter skrben oče. Jezilo ga je spreobračanje zgodovine in vedno je govoril: **»Kar je bilo, je bilo, ne glejmo nazaj in raje razmišljajmo za naprej,«** je pogovor o očetu sklenil njegov sin Igor Mavsar. Igorjev oče Franc Mavsar je umrl leta 2005.

Danes sinov padlega partizana Jožeta Mavsarja ni več, pomrli so zaradi težkih razmer v otroštvu, rod pa nadaljujejo njegovi vnuki in vnučkinje, v katerih se pretaka kri njihovega dedka, ki je umrl za svobodo.

Helena Miša Kulovec

JUBILEJ

101 leto

Ivana
Benedika -
Matička

Bilo je sredi julija pred 101 letom, ko je na svet prijel Ivan Benedik - Matiček. Danes živi v domu starejših občanov na Škofljici.

Življenje Matička, tako ga poznamo krajan kar dveh četrtnih skupnosti, Polja in Sostra, ni bilo lahko. Ko je kot otrok napolnil štiri leta, mu je umrl oče. Pri hiši je bila velika revščina, mati je ostala sama, zato ga je dala v rejništvo. Kmalu je spoznal vse krutosti življenja. Delati je začel zelo kmalu in bil je deležen marsikaterega ponižanja. Še huje je bilo, ko se je za-

čela druga svetovna vojna. Imeti tujega gospodarja na svoji zemlji je bilo nedopustno. Matiček je šel v partizane in se pridružil Molniški četi, ki je bila ustanovljena 13. ju-

lija 1941, v času, ko je naš krajan praznoval rojstni dan. V partizanih je srečal številne narodne heroje: komandanta Staneta, Jožeta Moškriča in druge.

Med ofenzivo na Jančah je bil Matiček ranjen v oko in roko. Odpekljali so ga v gozdnato zavetje Police, kjer ga je oskrboval živinozdravnik. Ni se bilo lahko navaditi, da je brez očesa, toda on se ni vdal. Spet je šel v partizane in se boril za svobodno domovino brez tujcev na slovenski zemlji. Ivan Benedik - Matiček se še danes spominja teh časov, in kot pravi sam, »se z vojno ni za špilat«.

V krogu njemu ljubih ljudi, znancev, prijateljev in sorodnikov smo ga tudi letos obiskali v domu in mu izrekli čestitke ob njegovem častitljivem jubileju.

Mija Kocjančič

JUBILEJ

90 let

Lojza Štiha

Člani ZB za vrednote NOB Krško in Pokrajinskega sveta ZB Posavja smo se 22. septembra z veseljem odzvali vabilu tovariša Lojza Štiha, da skupaj počastimo njegovo 90-letnico. V Vinskem dvoru Deu na Malkovcu smo obujali spomine ter se družili z njegovim številnim sorodstvom. Delovanje Lojza je bilo zelo obsežno in bogato, raznovrstno in vsestransko in nam še danes pomeni navdih in motivacijo, da nadaljujemo njegovo delo. Kljub letom je ohranil izredno življenjsko vrednino in uglajenost ter nam je zato velik vzor. Naj se uresniči želje številnih, ki smo mu zaželeli še mnogo zdravih in srečnih let!

Anka Zdovc

90 let

Marjana
Vidmarja

Konec avgusta je visok življenjski jubilej praznoval Marjan Vidmar iz Kopra, dolgoletni član Združenja protifašistov, borcev za vrednote NOB in veteranov Koper, eden od stebrov Krajevne organizacije ZZB Žusterna. Žal zadnji dve leti preživlja v bližnjem domu upokojencev na Markovcu, kamor je že pred časom zaradi bolezni morala tudi njegova žena Anamarija. Vsekakor pa njegovi nekdanji tovariši niso pozabili na njegov devetdeseti rojstni dan. V avli doma so mu pripravili skromno zakusko, mu čestitali in nazdravili. V imenu Krajevne organizacije ZZB Žusterna je spregovorila njena predsednica Irena Faganeli, v imenu društva pa Aleksandra Ožbolt. V toplem pogovoru s še nekaj prijatelji so se nato skupaj spominjali, kako dejaven član koprške borčevske organizacije in tudi drugih društev in združenj je bil slavljenec. Žal mu je, da danes zaradi visoke starosti tega ne zmore več.

Marjan Vidmar se je rodil leta 1932 v Vipavi v družini očeta, ki je kot rudar šel na delo daleč od doma in se nikoli več ni vrnil. Mati je nato s štirimi otroki preživljala hude čase: starejši trije so morali k tujim ljudem kot pastirčki, mlajši Marjan pa je ostal z mamo, ki je trdo služila kruh pri bogati družini. Kot otrok je doživel čas predvojnega fašističnega zatiranja Primorcev in med vojno še hujski čas terorja, po koncu vojne pa se je najprej izšolal, vzporedno pa pomagal dobesedno graditi našo domovino. Kot mladenič se je vključil v mladinske delovne brigade in pomagal graditi

Novo Gorico, pozneje pa se je udeležil tudi drugih legendarnih delovnih brigad po vsej naši širši domovini Jugoslaviji.

Pozneje se je z rodne Goriškega preselil v slovensko Istro, kjer je kot orodjar našel delo najprej v tovarni Mehanotehnika v Izoli, nato pa v Iplasu v Kopru. Tu sta si z ženo sezidala svoj dom in ustvarila družino s tremi otroki. Ob vsem je bil vsa leta dejaven član raznih družbenih organizacij in društev. V okviru Združenja protifašistov, borcev za vrednote NOB in veteranov Koper deluje tudi Klub brigadirjev slovenske Istre in Marjan Vidmar je bil eden od njegovih ustanoviteljev in najdejavnijih članov.

Ena od prednostnih nalog Združenj Zveze borcev Slovenije je tudi vzdrževanje spomenikov in poti, ki vodijo k spominskim obeležjem, in tovariš Marjan je kot strasten planinec povezal to dejavnost s pohodi po partizanskih poteh.

S svojim delom in predvsem zgledom si je pridobil nesporen ugled. Kot požrtvovalen in pridan državljan je dobil številna priznanja, med drugim tudi zlato plaketo ZZB Slovenije za dolgoletno družbeno delo.

Vesna Tomc Lamut

DOGODKI Graška gora

Srečanje veteranov in
planincev na gori jurišev

Zadnji dan avgusta smo se zbrali na Graški gori, sinonimu odpornišva na Štajerskem, na že 36. tradicionalnem srečanju borcev, planincev in drugih veteranskih organizacij, da počastimo dogodke in ljudi, ki so delovali na tem območju. Vsa štiri leta so partizani nanj prihajali in z njega odhajali na Koroško, Pohorje, Štajersko in na drugo stran na Celjsko, zgornjesavinjsko območje, Moravsko in naprej na Dolenjsko. Tukaj so delovali in bojevali izredno težke boje legendarna XIV. divizija, Šaleška četa, 1. štajerski bataljon in razne brigade – Šlandrova, Gubčeva, 3. VDV-brigada.

Letošnje srečanje je bilo namenjeno letu generala Maistra in 65-letnici mesta Velenje. V odličnem programu so sodelovali Godba veteranov za tretje življenjsko obdobje Velenje, člani Gledališča Velenje in Gledališča pod kozolcem iz Šmartna ob Paki, Konovski oktet KUD Lipa Konovo, MPZ KUD Ravne pri Šoštanju, pevka Marjetka Popovski s svojo skupino iz Izole in praporščaki veteranskih

ji vojski, kot so dejali. Razdajali so še zadnje drobtinice hrane, skrivali ranjence in skrbeli zanje ter vodili partizane po skrivnih poteh med Savinjsko dolino in Pohorjem. Svoje preteklosti in polpretekle zgodovine ne smemo pozabiti in dopustiti, da jo nekateri na vsak način želijo spremeniti. Narod, ki ne priznava svoje preteklosti, ni vreden prihodnosti. Zanikati boje svojih pradedov, dedov, očetov in mater, bratov in sester leta 1918 z Maistrovimi borci v boju za Koroško, v letih 1941–45 v partizanskem boju za svobodo, jezik in kulturo je spreverženo dejanje.

Lep primer sodelovanja različnih je Velenje, ki letos praznuje 65-letnico mesta. V njem živijo v slogi in medsebojnem spoštovanju ljudje različnih narodnosti in verskega prepričanja. Njihov pogled je usmerjen v prihodnost, v mestu je zelo veliko zelenja, športnih in kulturnih vsebin, ki ljudi zblizujejo in ne razdvajajo. Izzivov je ogromno.

Med obiskovalci srečanja so bili tudi Miha Butara, častni predsednik ZSČ Slovenije, čigar oče Miha

VABILO

Spodnje Pirniče pri
Medvodah

Ob 80. obletnici smrti Franca Rozmana - Staneta bo v **četrtak, 7. novembra, ob 11.** uri spominska slovesnost pri njegovi rojstni hiši v Spodnjih Pirničah pri Medvodah. O liku partizanskega komandanta in heroja bo spregovoril **dr. Martin Premk**.

V programu bodo sodelovali Partizanski pevski zbor, domači pevski zbor Srebrne zvezde, člani Odra treh herojev Pirniče in Spominska partizanska enota Franc Rozman - Stane.

V primeru dežja bo polaganje vencev pri njegovi rojstni hiši, prireditev pa v dvorani krajevne skupnosti v Zgornjih Pirničah. Vabi ZZB za vrednote NOB Medvod.

Lokve pri Črnomlju

Združenje borcev za vrednote NOB Črnomelj vabi člane Združenj borcev za vrednote NOB Slovenije in druge podpornike NOB na spominsko slovesnost pri spomeniku Francu Rozmanu - Stanetu, posvečeno 80. obletnici tragičnega dogodka, ko se je komandant slovenske partizanske vojske ob preizkušanju orožja, pridobljenega od zavezniških sil, skupaj s še nekaterimi soborci smrtno ponesrečil.

Spominska slovesnost bo v soboto, 9. novembra, ob 11. uri pri spomeniku na Lokvah pri Črnomlju.

V programu slovesnosti bodo sodelovali pevci, glasbeniki in recitatorji, pripadniki Slovenske vojske in slavnostni govornik, minister za obrambo Borut Sajovic.

SPOROČILA

Koledar Tito 2025

Tudi letos smo pripravili koledar s fotografijami Josipa Broza - Tita. Koledar Josip Broz - Tito 2025 je 13-listni s spiralno vezavo z obešanko, podložnim kartonom in natron

vrečko. Označeni so slovenski prazniki in lune. Dimenzija koledarja je 31 x 47 cm + 5 cm prostora za dotisk. Ob koledarju ponujamo tudi dotisk pasice. Koledarje lahko pošljemo tudi po pošti.

1-10 kosov = 6 €/kos
11-40 kosov = 5 €/kos
nad 40 kosov = 4,5 €/kos
Cene so brez DDV. V ceno koledarja ni vključena poštnina. Možnost plačila po povzetju dostavni službi ali po predračunu na TRR.

Več informacij: **Rok Mučič**, Cesta svobode 51, 4260 Bled; **tel. št. 041 386 630**, e-naslov **rok.mdesign@gmail.com**

organizacij, združenih v KODVOS Šaleške doline.

Pozdravni nagovor je imela podžupanja mestne občine Velenje Aleksandra Vasiljevič, slavnostna govornica pa je bila ministrica za pravosodje Andreja Katič. V govoru se je najprej dotaknila dogodkov med drugo svetovno vojno na Graški gori in se poklonila neizmernemu pogumu partizank in partizanov, predvsem pa domačinov, ki se kljub terorju, mučenju in zasliševanju niso ustrašili sovražnika. Neizmerno so pomagali svojim sinovom, svo-

Butara - Aleks se je 1944 s svojo XIV. divizijo bojeval na Graški gori, Ibrahim Durmo, predsednik anti-fašistov BiH, koroški partizani na čelu s podpredsednico Mojco Kolečnik, številni župani in podžupani.

Po uradnem delu srečanja smo prisluhnili še Soki Kovačević Štikavac iz ZB NOB Kisovec, ki nam je recitalo svojo pesem Kajuh, in mlademu Teu Škratku, ki nam je recital pesem naše lani umrle prijateljice Graške gore Valerije Skrinjar Tvrz, Menina planina in recital General Maister.

Bojan Voh

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si **do 15. novembra 2024.** Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 107. številke časopisa Svobodna beseda

- Tomšič Viljem, Moše Pijada 23, 2000 Maribor
- Mokorel Danjel, Iztokova 70, 5000 Nova Gorica
- Zidar Milena, Trg revolucije 7 c, 1420 Trbovlje

Rešitve križanke:
 FILMOSLOVKA, ANORMALNOST, LEVKOM, IKEA, KRN, TORKAR, VAS, JASTOG, LAGERAŠ, IGO, VECE, OV, EVRO, ZGODOVINSKOST, AL, URNIK, JEZERO, EFE, POGLAVAR, NJOKI, AB, ELA, AONI, MORA, NAIR, RILČEK, ATAL, ČRV, CIZARA, ARONS, IKONICA, TRAJANJE, ČARODEJ, HVAR, EN.

Geslo: Lov na generala, Samo Javornik.

SVOBODNA BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
 Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik), dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha, Črt Kanoni
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322
elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si
Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
 ZZB za vrednote NOB Slovenija, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
 telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
 romana.jemec@zzb-nob.si

SVOBODNA BESEDA	POSPEŠEVALEC	PREBIVALCI AMERIKE	STAROGRŠKI MODREC	SVOBODNA BESEDA	SIMON AŠIČ	IGR. TERNOVSEK SEVERNO POLARNO OBMOČJE																					
POSEBEN POLOŽAJ PRI ŠAHU				PREBIVALEC SAMOE																	TATJANA REMSKAR						
				CIGAN																	ZELO TANKA BUKOVA ALI JELOVA DESKA ZA ZABOJE						
IZDELOVALEC OMAR									GIULIO NATTE		ZAKETEK GIBANJA PREBIVALCI ŠRILANKE										BOLEČ DRGET OBRAZNIH MIŠIC						
VAS (ZAST.)						KRISTAL. STEKLO IGRA S KARTAMI, ECARTE															IZRAELSKA LUKA IGRALKA LONG (IZ: IAN)						
TICA NAVIHANKA												ZLITINA ŽELEZA IN NIKLJA DOTIČNI															
ZVIŠANI TON E				KATARINA IVANOVIĆ LUIČNI BOLNIK, LUETIK					AM. GLAS BENIK HENDRIX ZIVAL Z OKLI													ERVIN OGNER	OBLAZI-NJENO ŠIROKO LEŽIŠČE	PRITLIKAVI BIVOL, SAPIUTAN			
ŠTEFAN ČUK			AZJSKA JUHA (IZ ČRK: SKALA) TVOR								ISKATELJICA FRANČ. DEPARTMA (IZ: INA)																
NABRUŠENO MESTO DIAMANTA									SUZUKIJEV TIP AVTA FRANCE ONIČ													IDENTIF. ŠTEVILKA IZDELKA SIMON RUDEZ					
ESKIM																											
ČAROVNICA V GRŠKI MITOLOGIJ KIRKA																									ČASTNIŠTVO	NAŠ OPERIST ZUNEC	SPODNJI DEL NOGE PRI PRAŠIČU

SPOMIN NA ŽRTVE VOJNE Jurovski Dol

Druga svetovna vojna in njene posledice

Pri spominski plošči ustreljenih talcev in drugih žrtev druge svetovne vojne na pročelju Doma kulture v Jurovskem Dolu je bilo spominsko srečanje v počastitev žrtev druge svetovne vojne v občini Sv. Jurij v Slovenskih goricah. Pripravilo ga je lenarško Območno združenje za vrednote NOB.

Vse navzoče je pozdravil župan občine Sv. Jurij v Slovenskih goricah **Peter Škrlec** in opozoril na vrednoto miru, ki so danes močno poteptane. Slavnostni govornik je bil zgodovinar in novinar **Stanislav Kocutar**. Med drugim je opozoril, da »druga svetovna vojna pri nas ni bila navadna vojna in tudi okupacija Slovenije ni bila kot recimo okupacije Belgije ali Nizozemske. Tu je bila narodu namenjena usoda izbrisa in uničenja. Takšne okoliščine so ustvarile razmere, v katerih so se zgodila nepojmljiva grozodejstva. Brez nacizma in fašizma najbrž ne bi bilo druge svetovne vojne in tudi ne njenih posledic, ne bi bilo povojnih maščevanj in obračunavanj s

pravimi vojnimi hudodelci in tistimi, ki so bili krivi preprosto zato, ker so se po naključju, morda zapeljani, znašli na drugi strani ali pa so preprosto pripadali nemškemu narodu, ki se mu je krivično pripelila etiketa splošne krivde.«

Opozoril je še, da je treba razumeti, da se vsaka nova vojna začne, ko prva naslednja generacija izgubi zgodovinski spomin, in mi »ta spomin izgubljam! Bi se dogajale politične nečednosti, zaradi katerih je politika kot človekovo prizadevanje v dobro skupnosti popolnoma izgubila ugled in

Stanislav Kocutar: »Brez vojne ne bi bilo njenih posledic in povojnih obračunavanj.«

odvrača etične, kompetentne in sposobne? Bi res dosledno pozabili na politično nujnost zagovarjanja in uresničevanja javnega dobra?« se je ob koncu govora vprašal Kocutar in nagovor končal s trpko resnično mislijo, ki jo je na prvo notranjo stan pravkar izšle knjige z naslovom Ukrajinske vinjete napisal profesor kulturologije na ljubljanski univerzi Mitja Velikonja: »Vojna se nikoli ne konča, ko na frontah utihne orožje. Ne nadaljujejo je le tisti, ki se ne sprizanjajo s porazom, ampak predvsem oni, ki imajo od tega še naprej koristi...«

V kulturnem programu so nastopili učenci Osnovne šole Jožeta Hudalesa iz Jurovskega Dola in vokalna skupina Kulturno-turističnega društva iz Selc.

Marjan Toš, foto: Alojz Bezjak

DOGODKI Fojda (Faedis)

Svobodno ozemlje vzhodne Furlanije

Spominska slovesnost v Fojdi

Vsako leto konec septembra v Fojdi (Faedis) ANPI-VZPI Videmske pokrajine, združenje partizanov Osoppo in občina Faedis pripravljajo slovesnost v spomin na svobodno ozemlje vzhodne Furlanije in bojev za to ozemlje. Letos je bilo še bolj slovesno, saj je od takratnega dogajanja minilo 80 let.

Sprevod s praporji je krenil iz središča mesta do spominskega obeležja, kjer je bila slovesnost. Navzoče so pozdravili župan občine Fojda Luca Balloch, predsednica ANPI Videmske pokrajine Antonella Lestani, predsednik združenja parizanov Osoppo, iz ZZB Posoških občin pa Vojko Hobič, predsednik KO ZB Ko-

barid. O pomenu in odporu v tem delu Italije je govorila senatorka Republike Italije Susanna Camusso. Poudarila je, da se je proti koncu poletja 1944 vse bolj krepilo italijansko partizansko gibanje. Iz enot Garibaldi Natisona, Antonio Gramsci in enot Osoppo je nastala divizija Garibaldi Osoppo, ki je štela preko 14.000 mož in je branila svobodno ozemlje, ki je obsegalo 70 kvadratnih kilometrov. Med 26. in 30. septembrom 1944 so potekale operacije nemške vojske, da bi ta zavzela svobodno ozemlje vzhodne Furlanije. Nemci so požigali vasi in prebivalstvo deportirali v Nemčijo, v prazne vasi pa so naseljevali kozake.

Vojko Hobič

V METEŽU ZGODOVINE 1944–1945

Bombni napadi na Maribor

Po prvem bombardiranju 7. januarja 1944 (glej: Svobodna beseda, januar 2024, str. 1, 2) do 13. oktobra istega leta novih letalskih napadov ni bilo, bili pa so vsakodnevni preleti zavezniških letal. Od 29 bombnih napadov na Maribor v letih 1944/45 jih je 21 zahtevalo človeške žrtve, v osmih napadih pa je bila povzročena samo materialna škoda. Največ bombardiranj je Maribor doživel novembra 1944, in sicer sedem (1., 5., 6., 7., 17., 19. in 30. november), po štiri bombardiranja so bila oktobra (13., 14., 17. in 21.) in decembra (6., 11., 19. in 27.) 1944 ter februarja 1945 (1., 2., 13. in 14.), po tri januarja (4., 15. in 31.), marca (1., 8. in 14.) in aprila 1945 (1., 11. in 12.) ter 7. januarja 1944 en bombni napad. Celotna bilanca 29 bombnih napadov na Maribor je bila katastrofalna, saj je 1518 zavezniških letal na mesto odvrгло kar 15.795 bomb, težkih 4750 ton, ki so popolnoma porušile ali poškodovale kar 47 odstotkov mestnih zgradb. Tudi veliko drugih stavb je bilo lažje poškodovanih. Brez strehe nad glavo je ostalo nad 4200 Mariborčanov. Letalski napadi so bili večinoma izvedeni podnevi, med 10. in 14. uro. Ponoči je bil Maribor bombardiran samo trikrat (1. oktobra in 30. novembra 1944 ter 11. aprila 1945).

Po številu žrtev je bil največji napad 14. oktobra 1944, zahteval je 76 človeških življenj in 152 ranjenih. Sledil mu je napad 1. marca 1945 s 75 žrtvami (za ta napad ni podatka o številu ranjenih), med prvimi bombardiranjema Maribora januarja 1944 je umrlo 55 ljudi, 52 je bilo ranjenih, 6. decembra 1944 52 mrtvih in 30 ranjenih, 1. aprila 1945 pa 32 mrtvih in 15 ranjenih. Samo v petih največjih bombnih napadih je izgubilo življenje 290 ljudi ali 60,04 odstotka žrtev. V desetih bombnih napadih je bilo od

Med zavezniškim bombnim napadom na Maribor 14. oktobra 1944 so bile porušene tudi stavbe na Glavnem trgu (sliko hrani Muzej narodne osvoboditve Maribor).

deset do 30 žrtev, v šestih bombardiranjih pa manj kot deset mrtvih.

Skupno število žrtev je bilo gotovo še večje, kajti podatki o vojaških osebah, ki so med bombardiranjem Maribora izgubile življenje, so zelo skopi. Znano je, da je bilo med bombnimi napadi na glavno železniško postajo, ki je bila tudi eden glavnih ciljev napadov, zlasti marca in aprila 1945, tam veliko vojakov. Med vojaškimi žrtvami pa je na seznamu samo 12 imen (za napad 6. novembra 1944 sedem in 19. novembra istega leta pet). Vse omenjene žrtve so bile na tovorni železniški postaji na Tezmem.

V bombnih napadih na Maribor so nekatere družine izgubile po več družinskih članov. Za ponazoritev naj navedem samo nekaj primerov: med žrtvami bombardiranja v Kamnici 1. novembra 1944 so bili

tudi trije Lorbekovi otroci (osemletni Ivan, dveletni Lojze in komaj štiri tedne stara Hilda); 30. novembra 1944 so bili med žrtvami v Koresovi ulici 2 štirje člani družine Turk; 6. decembra 1944 so ostali pod ruševinami hiše na Pekrski cesti 5 Polegekovi otroci: Hermina, Polde in Ivan, ki so bili stari komaj tri oziroma eno leto, najmlajši pa komaj dober teden dni; med bombardiranjem 27. decembra 1944 je umrlo kar pet članov družine Planinšek s Ptujске ceste 24.; napad 1. marca 1945 je na Partizanski cesti 55 terjal smrt desetih ljudi; bombardiranje hiše na Šentiljski cesti 11 pa je istega dne zahtevalo kar 24 žrtev, kar je tudi največ v vseh bombnih napadih.

Glavni cilji zavezniških letal so bili: železniški in glavno most čez Dravo, glavna, tezenska in studen-

ška železniška postaja ter industrijski obrati v Melju, na Tezmem (zlasti tovarna letalskih delov) in na Studencih (železniške delavnice), ki so proizvajali za potrebe okupatorjeve vojne industrije. Zavezniška letala pa so kmalu (od 17. oktobra 1944 dalje) začela napadati tudi okupatorjeve urade, ki so bili raztreseni po vsem mestu (npr. sedež Štajerske domovinske zveze, urad državnega komisarja za utrjevanje nemštva, poslopje deželnega svetnika, policijske urade, sodišče itd.) in nekatere druge cilje (v štirih napadih so zadeli tudi bolnišnico!).

Skupno 268 letalskih alarmov od 9. septembra 1942 do 25. aprila 1945 je več kot dve leti in pol trgalo ljudem živce in jih zapiralo v zaklonišča celih 14 dni. V zadnjih mesecih vojne okupatorjevi upravi tudi ni več uspelo odstranjevati

ruševin in zadovoljivo skrbeti za prizadete. Zaradi pogostih zračnih napadov so se ljudje vse bolj brnili delati v okupatorjevih tovarnah, ki so bile najpogosteje tarča zavezniških letal. Mnogo ljudi je zato odšlo iz mesta na deželo. To pa je tudi zaviralo razvoj osvobodilnega gibanja, saj bilo vedno težje najti zanesljivo javko ali stanovanje za ilegalce.

Bombni napadi zavezniških letal v letih 1941 in 1945 so eno najbolj tragičnih poglavij v zgodovini Maribora. Čeprav je šlo za izvajanje operativnih vojaških načrtov zavezniških sil v srednji Evropi in na Balkanu, katerih cilja sta bila predvsem uničenje nacističnih industrijskih zmogljivosti in ohromitev njegovih prometnic, je pri tem najbolj trpelo nedolžno civilno prebivalstvo. Ljudje so izgubljali imetje, streho nad glavo in svoje najbližje. Strah in velika negotovost sta trajala do zadnjih dni vojne. Obseg in način bombardiranja dokazujeta, da so zavezniški Maribor obravnavali kot sestavni del nacističnega rajha, čeprav do uradne priključitve okupirane slovenske Štajerske nacistični Nemčiji nikoli ni prišlo. Zato bombne napade na Maribor in druge kraje slovenske Štajerske ter nasilje, ki je bilo s tem prizadejano civilnemu prebivalstvu, moremo šteti med vojne zločine, tudi po takrat veljavnem mednarodnem vojnem pravu.

Posledice bombardiranja v letih 1944/45 je mesto čutilo še desetletja po vojni. Močno uničenje stanovanjskega fonda in industrijskih obratov je bilo tudi eden od razlogov za razvojno zaostajanje Maribora po vojni v primerjavi z nekaterimi drugimi industrijskimi središči v takratni Jugoslaviji.

Dr. Marjan Žnidarič

DOGODKI Ljubljana

Pohod za mir 2024

Vsako leto 21. septembra po vsem svetu praznujemo mednarodni dan miru. Generalna skupščina Združenih narodov je ta dan razglasila za dan, posvečen krepitvi idealov miru, premirja in nenasilja, s pozivom k upoštevanju 24-urne vsakršne prekinitve ognja.

Slovenske članice Svetovne federacije veteranov – Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, Zveza društev vojnih invalidov Slovenije, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Zveza

policijskih veteranskih društev Sever in Zveza društev in klubov MORiS – so se tudi letos tradicionalno odzvale in pripravile Pohod za mir. Udeleženci so se zbrali pred Moderno galerijo in se po ljubljanskih ulicah sprehodili do Magistrata, kjer je potekala osrednja slovesnost. V sprevod so sprejeli tudi člane društva Spominčica – Alzheimer Slovenija, ki so na platuju pred Narodno galerijo zaznamovali dan boja proti tej bolezni. Pred mestno hišo je zbra-

Zaključna slovesnost je bila pred mestno hišo

ne najprej v imenu župana Mestne občine Ljubljana nagovoril **Marjan Sedmak**, predsednik Mestne zveze upokojencev. Za tem je bila prebrana letošnja poslanica generalnega sekretarja OZN **Antónia Guterresa**. V njej je zapisal:

»Kamor koli pogledamo, je mir napačen. Od Gaze do Sudana, Ukrajine in naprej vidimo: Civilisti na strelni liniji; Razstreljene hiše; Travmatizirano, prestrašeno prebivalstvo, ki je izgubilo vse – in včasih vse. Ta katalog človeške bede se mora ustaviti. Naš svet potrebuje mir. Mir je največja nagrada za vse človeštvo.

In kot nas spominja ta mednarodni dan miru – rešitve so v naših rokah. Gojenje kulture miru pomeni zamenjavo delitev, onemoglosti in obupa s pravičnostjo, enakostjo in upanjem za vse.

Pomeni osredotočanje na preprečevanje konfliktov; Spodbujanje ciljev trajnostnega razvoja;

Spodbujanje človekovih pravic. In boj proti vsem oblikam diskriminacije in sovraštva. Ta mesečni vrh prihodnosti je pomembna priložnost za napredek pri teh ciljih. Zgrabimo ga. Skupaj postavimo

temelje miru. In negujmo kulturo, kjer uspevajo enakost, mir in pravičnost.«

Ob 12. uri je sledilo 12 udarcev na veliki boben Orkestra Slovenske policije in minuta molka za vse žrtve vojn. Osrednje slovensko mirovno sporočilo je podal pesnik, esejist, dramatik in režiser **Vinko Möderndorfer**. Kulturni program je oblikoval Orkester slovenske policije, slovesnost pa je vodil **dr. Ambrož Kvartič**.

Brane Gradišnik, foto: Jani Alič

Koncertu so prisluhnili številni turisti